

บทที่ 2

แนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดการสอนแบบบูรณาการสำหรับเด็กปฐมวัยในชนบท : การศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านตลาดควาย จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีขอบข่ายในการนำเสนอตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

- 1.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น
- 1.2 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- 1.4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
- 1.5 ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2. แนวทางในการจัดการศึกษาระดับการศึกษาปฐมวัย

- 2.1 ความหมายของหลักสูตรในระดับการศึกษาปฐมวัย
- 2.2 แนวการจัดการประสบการณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับปฐมวัย
- 2.3 หน่วยบูรณาการ
- 2.4 การพัฒนาแนวการจัดการประสบการณ์ในระดับปฐมวัยให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

3. สภาพความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมท้องถิ่นของหมู่บ้านตลาดควาย ตำบลจอมบึง

อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1. ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

ได้มีนักการศึกษาหลายท่านอธิบายความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ไว้ดังนี้

โบซอง (Beauchamp, 1981 อ้างถึงใน สัจด อุทรานันท์, 2532) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่จัดขึ้นให้เหมาะสมกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่แต่ละแห่ง

ที, อาร์ แบทเทน (T.R.Batten, 1965) อธิบายว่า การจัดการศึกษา สำหรับท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาที่มีลำดับขั้นตอน ตามสภาพปัญหาของท้องถิ่น และจัดได้หลายรูปแบบ เช่น

1. จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบถึงวิถีการดำเนินชีวิตภายในชุมชนของท้องถิ่นนั้น ๆ
2. จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียน เรียนรู้เกี่ยวกับการเลือกตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นของตนเอง
3. จัดขึ้นเพื่อช่วยผู้เรียนได้รับการฝึกทางด้านทักษะการเรียนรู้ ตามที่ท้องถิ่นต้องการ

อารี สันหลวี (2515 อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ ส่วนหนึ่งของหลักสูตรที่แต่ละคนมีโอกาสเรียนแตกต่างกัน และถูกจัดให้เหมาะสมกับอุปนิสัย ความสนใจ และเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น

สุนทร สุนันท์ชัย (2518 อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่สร้างขึ้นให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของผู้เรียนทางด้านกายภาพและสังคมของชาวชนบท เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนอยู่และเื้ออานวยต่อการดำรงชีวิต ตลอดจนสัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนได้โดยจัดให้ตรงกับปัญหาและความต้องการของชาวชนบท ซึ่งในการจัดหลักสูตรแบบนี้ ควรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการรายละเอียดหรือส่วนที่เพิ่มเติม เพราะจะช่วยโรงเรียนจัดสอนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของท้องถิ่นได้

สังัด อุทรานันท์ (2532) อธิบายว่า หลักสูตรท่องถิ่น คือ หลักสูตรที่ปรับให้เข้ากับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมในแต่ละท้องถิ่น

โกวิท วรพิพัฒน์ (2532) กล่าวว่า หลักสูตรท่องถิ่น เป็น หลักสูตรที่มุ่งเน้นให้ท้องถิ่นปรับปรุงการเรียนการสอนตามที่ต้องการมากที่สุด

ระวีวรรณ ศรีศรีรามศรี (2533) อธิบายว่า หลักสูตรท่องถิ่น คือ การเลือกและปรับหลักสูตรแม่บทให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2534) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท่องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรท่องถิ่น หมายถึง หลักสูตรส่วนที่กระทรวงศึกษาธิการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการจัดทำตามข้อกำหนดในโครงสร้างของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียน เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองในท้องถิ่น เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ครอบครัวและท้องถิ่นได้

จากความหมายของคำว่า หลักสูตรท่องถิ่นในทรรศนะต่าง ๆ ดังนี้ พอจะสรุปได้ว่า คือการกำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งจะให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่น เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองทั้งนี้นอกจากการจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นแล้ว จะต้องนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้วย เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรฉบับปรับปรุงที่กำหนดไว้ว่า "การศึกษาเพื่อชีวิตที่หาประโยชน์ต่อสังคม" โดยเฉพาะสังคมท้องถิ่นของตน (กรมวิชาการ, 2536)

2 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สุมิตร คุณานุกร (2520) ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น คือ การขยายและปรับหลักสูตรระดับชาติ กล่าวคือ

การขยายหลักสูตรในระดับชาติ หมายถึง การที่นำเอาทั้งความมุ่งหมายและเนื้อหาขยายความ ขยายให้ความมุ่งหมายจากนามธรรมเป็นรูปธรรม ส่วนเนื้อหาที่ขยายเพิ่มเติมให้มีรายละเอียดพอที่ครูจะนำไปใช้สอนได้

การปรับ หมายถึง การนำเอาความมุ่งหมายและเนื้อหาวิชามาปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ภูมิศาสตร์ และความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตการศึกษา

กรมวิชาการ (2521 อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) อธิบายว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คือ การปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยการนำหลักสูตรระดับชาติมาจัดทำในระดับท้องถิ่น

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2527) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่จัดนอกเหนือจากการเรียนการสอนในโรงเรียนที่จัดทำโดยกรมวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสูตรแกนกลางเมื่อนำไปใช้ในท้องถิ่น จะต้องพัฒนาให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคล และสภาพของสังคมในแต่ละท้องถิ่น โดยยึดส่วนใดต่อนใดมาทำเพิ่มเติมหรือเสริมขึ้นมาตามความต้องการของท้องถิ่นของตนให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงเด็กที่เจริญเติบโตขึ้นมาในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อจะได้สามารถนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น มาทำให้เกิดประโยชน์เพื่อการประกอบอาชีพในการดำรงชีวิตและในขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นอื่น ๆ บ้าง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้อธิบายจุดประสงค์ของการจัดหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า คือ การสร้างหลักสูตรขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นโดยให้โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่น

วรภรณ์ บางเลี้ยง (2535) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่พัฒนา
มาจากหลักสูตรแม่บทด้วยการบรรยาย และปรับหลักสูตรแม่บท ให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น
ในเขตการศึกษาหรือจังหวัดนั้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สังัด อุทรานันท์ (2532) ได้ให้เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร
ระดับท้องถิ่น ดังต่อไปนี้ คือ

ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจะต้องมีความสอดคล้อง
กับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคมที่ใช้หลักสูตรนั้น ๆ โดยเหตุนี้หากหลักสูตรที่สร้าง
ขึ้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ ก็ย่อมจะสามารถตอบสนองต่อความ
ต้องการของสังคมนั้นได้มากที่สุด ให้ผู้ใช้หลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

นอกจากนี้ ได้มีนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้เสนอ
แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นไว้ดังนี้

Saylor and Alexander (1974) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรควรจะ
มีตั้งแต่ระดับชาติไปจนถึงระดับโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับกลุ่มโรงเรียน (School district)
นั้น เป็นการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ซึ่งผู้มีหน้าที่ในการพัฒนา ได้แก่ สภาหลักสูตร
คณะกรรมการหลักสูตร และคณะกรรมการที่ปรึกษาในด้านต่าง ๆ

สวีสดี จงกล (2527) ได้เสนอว่าการพัฒนารายละเอียดของหลักสูตรให้
เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น มีหลักการสำคัญว่าจะต้องพิจารณาสิ่งที่มีความ
สำคัญเป็นปัญหาหรือความต้องการของท้องถิ่น แต่หลักสูตรแม่บทไม่ได้กำหนดไว้ หรือกำหนดไว้แต่
ไม่เพียงพอสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นเหตุการณ์ หรือสถานที่หรือบุคคลสำคัญ เฉพาะท้องถิ่นไม่ว่า
จะเป็นสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคม ศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือเทคโนโลยี
พื้นบ้าน เรื่องเหล่านี้ท้องถิ่นจะต้องพัฒนาจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดการเรียนการสอน และ
การประเมินผลให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

วิจิตร จันทร์ากุล (2532) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้น ต้องหามาจากชีวิตจริง ๆ มาเรียนรู้และพัฒนาให้ดีขึ้น ถ้าเราได้เริ่มตั้งแต่ระดับเด็กเล็ก ๆ ก็จะทำให้เด็กได้มีความเข้าใจท้องถิ่นของตัวเอง มีความรัก ห่วงแทนทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และจะเป็นการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในท้องถิ่นของเขาให้คงอยู่ได้

กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นส่วนที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรได้ และเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินการจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนสามารถจะพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของตนเอง ครอบครัวและท้องถิ่นได้รวมทั้งจะทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น

สุนทร สุนันท์ชัย (2518) กล่าวว่า

1. เนื้อหาของหลักสูตรจะต้องมีส่วนหนึ่งที่ทุกคนเรียนเหมือนกันในสาระสำคัญเพื่อความเป็นคนไทยร่วมกัน และอีกส่วนหนึ่งที่แต่ละคนมีโอกาสเรียนแตกต่างกันให้เหมาะสมกับอุปนิสัย ความสนใจ และความต้องการของท้องถิ่น
2. เนื้อหาหลักสูตรที่กำหนดควรมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งที่จะมีคุณประโยชน์ระยะยาว เป็นหลักและให้ผู้เรียนรู้สิ่งที่จะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาประกอบกัน
3. เนื้อหาของหลักสูตร ควรมีความรู้เบื้องต้นทางการเกษตรที่อิงหลักวิทยาศาสตร์ที่ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติทดลองจริง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิต
4. เนื้อหาของหลักสูตรควรจะปลูกฝังให้ผู้เรียนรักท้องถิ่น ถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องบำรุงรักษา รู้จักใช้สงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น
5. เนื้อหาของหลักสูตร ควรจะให้ผู้เรียนสามารถรักษา ถ่ายทอดและปรับปรุงขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นให้เหมาะสมกับความจำเป็นของกาลสมัย

6. เนื้อหาของหลักสูตร ควรมุ่งให้ผู้เรียนรับผิดชอบ และรู้สึกว่ามีภาระหน้าที่ต่อสังคม ผลประโยชน์ของตนขึ้นอยู่กับส่วนรวม โดยเฉพาะท้องถิ่นของตน

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2527) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ดังนี้

1. การปรับ หมายถึง การปรับเนื้อหาสาระ หรือมวลประสบการณ์ในหลักสูตร แกนกลางให้สอดคล้องกับสภาพจริง เช่น เรื่องปัญหาการดำรงชีวิต สภามัญมุติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สิ่งเหล่านี้ในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกัน
2. การขยาย หมายถึง เนื้อหาใดที่ในท้องถิ่นรู้จักกันดีแล้ว ก็ควรจะให้เด็กได้เรียนลึกลงไปอีก
3. การเพิ่ม หมายถึง เนื้อหาบางเนื้อหา เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่ควรเรียนรู้ เช่น เกี่ยวกับอาชีพในท้องถิ่น ภาษาถิ่น ประเพณี วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

สังัด อุทรานันท์ (2532) ได้เสนอถึงการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรว่า กระทำได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรที่ใช้ในประเทศไทย เป็นหลักสูตรที่ร่างขึ้นในส่วนกลาง และได้ใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ การพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้กว้างขวางในระดับประเทศ เช่นนี้ จะมีเนื้อหาสาระซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จึงเปิดโอกาสแก่ท้องถิ่นทำการปรับเนื้อหาสาระหลักสูตรในบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้
2. การสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นมาเสริมหลักสูตรกลาง โดยโรงเรียนจะเป็นผู้สร้างหลักสูตรให้เนื้อหาสอดคล้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงภายในท้องถิ่น เพื่อนำมาสอนให้แก่เด็ก

แผนพัฒนาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้เสนอแนวการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า จะต้องดำเนินการ 3 อย่าง ดังนี้

1. ในการพัฒนาจะต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองในท้องถิ่น เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคมในท้องถิ่นของตน จากใกล้ตัวไปสู่ไกลตัวออกไป แต่ไม่ละเลยที่จะเจาะลึก เรียนรู้ท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น เพื่อให้นักเรียนเกิดความรักท้องถิ่น
2. จัดกระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรง ต่อสภาพชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นของตนเอง โดยดึงสภาพนอกโรงเรียน เข้ามาสู่การเรียนของนักเรียน
3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนการสอน ทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น

หลักสูตรระดับชาติ หรือหลักสูตรแม่บท เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจาก ส่วนกลาง และเป็นหลักสูตรที่บังคับใช้ทั่วประเทศ นักพัฒนาหลักสูตรในระดับนี้ไม่อาจประมวล เอารายละเอียดเกี่ยวกับสาระของความรู้และสภาพของชุมชนหรือท้องถิ่นแต่ละแห่งไว้ในตัว หลักสูตรได้ทั้งหมด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับผู้กำหนดหลักสูตรแม่บทใช้ในระดับรอง ลงไป จะต้องนำไปขยายและปรับให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โรงเรียน และชั้นเรียนต่อไป (วรภารณ์ บางเลี้ยง, 2535)

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นส่วนสำคัญของระบบการศึกษา ซึ่งมีบทบาทรับผิดชอบในเรื่องของการจัดประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้แก่ผู้เรียนในสถานศึกษานั้น ผู้เรียนควรได้เรียนรู้ทั้งเป็นเชิงสากล สิ่งที่ดีคนไทยทุกคนควรรู้ และเป็นสิ่งเฉพาะสำหรับท้องถิ่น สำหรับผู้เรียนแต่ละท้องถิ่น ประสบการณ์ควรเป็นประสบการณ์สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพและความ ต้องการของผู้เรียน และสังคมในระดับต่าง ๆ ทั้งในเขตเมืองและชนบท เพื่อให้การจัดการศึกษา เป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตของสังคมไทย ซึ่งสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เหมาะสมบนพื้นฐานของความเป็นจริง และความ

เป็นไปได้ นอกจากนี้ยังเป็นภาระเห็นให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนที่อาศัยอยู่ มีความรู้สึกสัมพันธ์กับชุมชนของตน ตลอดจนได้ตระหนักถึงความจำเป็นและความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชนนั้นให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้

4. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เป็นการนำหลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บทมาขยายและปรับให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ในท้องถิ่นนั้น ๆ ต่อไป

กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ได้มีนักการศึกษาหลายท่านเสนอแนวคิดไว้ดังนี้

Taba (1962) มีความเห็นว่าลำดับขั้นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีดังนี้

1. การศึกษาความต้องการ (Diagnosis of needs)
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Formulation of objectives)
3. การเลือกเนื้อหา (Selection of Content)
4. การจัดเนื้อหา (Organization of Content)
5. การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of learning experiences)
6. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of learning experiences)
7. การกำหนดประเด็นและวิธีประเมินผล (Determination of what to evaluate and of the ways and means of doing it)

กรมวิชาการ (2520) ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า ควรยึดหลักในการพัฒนา ดังนี้

1. เขตการศึกษา ดำเนินการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระให้เหมาะสม เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น

2. เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู และหนังสืออ่านประกอบหรือเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
3. วิธีการสอนเฉพาะเรื่อง ควรจัดเป็นขั้นตอนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
4. การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ คู่มือครู หนังสืออ่านประกอบ นามาประสานสัมพันธ์กับความเข้าใจข้อแตกต่างที่เอาไปดัดแปลง

หนังสือ พุทศะวัน (2520) ได้เสนอวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรแกนกลาง โดยการพิจารณาจุดประสงค์ หลักการ และเนื้อหาสาระ
2. ศึกษาแผนการเรียนการสอนแกนกลาง
3. ศึกษาสื่อการเรียนการสอนแกนกลาง
4. การจัดทำแผนการสอนท้องถิ่น โดยปรับปรุงแนวการสอน
5. ปฏิบัติการสอน ครูผู้สอนทำการสอนตามแผนการสอนของท้องถิ่น

ศิริพร บุญพันธ์ (2532) ได้เสนอวิธีการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลท้องถิ่น ทั้งข้อมูลทั่วไป และข้อมูลทางการศึกษา
2. วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาคำตอบในเรื่องสำคัญ และสิ่งที่ท้องถิ่นต้องการเห็น
3. ศึกษาหลักสูตรแม่บท ได้แก่ ปรัชญา หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง เนื้อหา แนวการดำเนินการ หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน และระเบียบประเมินผล
4. กำหนดรายละเอียดในโครงสร้างของหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น
5. กำหนดวิธีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งมี 2 วิธี คือ
 - 5.1 กำหนดหลักสูตรเอง มีวิธีการดังนี้

5.1.1 กำหนดจุดประสงค์ โดยให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของ

กลุ่มวิชา และจุดมุ่งหมาย หลักการของหลักสูตรแม่บท

- 5.1.2 เลือกและจัดเนื้อหา
- 5.1.3 จัดระบบการเรียนการสอน ได้แก่ การผลิต และการใช้สื่อ
- 5.1.4 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล
- 5.2 การปรับหรือเพิ่มหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ
 - 5.2.1 การกำหนดเนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 5.2.2 การทำสื่อเสริม
 - 5.2.3 ทำคู่มือชี้แจงแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

และใช้สื่อ ตลอดจนการประเมินผลเสริมจากคู่มือของส่วนกลาง

ชิน บุญญาภภาพ (อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) แสดงความเห็นเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ดังนี้

1. การปรับและขยายการสอนแต่ละกลุ่มวิชา ควรจัดตั้งคณะกรรมการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อกำหนดนโยบาย การอำนวยความสะดวก การอนุมัติใช้หลักสูตรของท้องถิ่น และการแต่งตั้งอนุกรรมการปฏิบัติงาน
2. ร่างแผนการสอนและสื่อการเรียน เลือกโรงเรียนที่จะทดลองแผนการสอน และสื่อการเรียน
3. การกำหนดโรงเรียนทดลอง เลือกโรงเรียนที่จะทดลองแผนการสอน และสื่อการเรียน
4. การอบรม อบรมครูในโรงเรียนทดลอง เจ้าหน้าที่ทางการศึกษา และผู้บริหารระดับจังหวัด ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตร
5. ดำเนินการทดลองในโรงเรียนที่กำหนดไว้
6. ติดตามผลการทดลอง แล้วนำผลมาปรับปรุงแก้ไข

กมล สุดประเสริฐ (อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) ให้ความเห็นว่าในการพัฒนาหลักสูตรในระดับจังหวัด มีกระบวนการในการดำเนินงานดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
2. ศึกษารวบรวมข้อมูลในเรื่องสภาพปัญหา และความต้องการของเขตการศึกษาหรือจังหวัด
3. ศึกษาหลักสูตรในเรื่องจุดหมาย หลักการ จุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มวิชาและเนื้อหา เพื่อพิจารณาลด เพิ่ม และขยายหลักสูตรของท้องถิ่น
4. ศึกษาแผนการสอนเพื่อนำมาจัดให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
5. ประชุมดำเนินการจัดทำแผนการสอน
6. ดำเนินการทดลองและติดตามผล
7. ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรของท้องถิ่น
8. ประกาศใช้หลักสูตร
9. ดำเนินการอบรมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาสัมพันธ์ เผยแพร่หลักสูตร

ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน (2526) กล่าวว่า ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีกระบวนการในการดำเนินงาน ดังนี้

1. คณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ควรประกอบด้วยบุคลากรซึ่งมีความเข้าใจสภาพของปัญหาความต้องการ และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ
2. กำหนดจุดมุ่งหมาย และจุดประสงค์ของหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งควรกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนสามารถปรับใช้ในโรงเรียนได้ และควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ด้วย
3. การวางแผน และจัดทำโครงสร้างหลักสูตร เป็นการกำหนดรายละเอียดของหลักสูตร จัดทำหลักสูตร การแนะแนวหลักสูตร อบรมผู้บริหารและครู และจัดทำโครงสร้างเนื้อหาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาท้องถิ่นของตน

4. การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการดำเนินการให้คำแนะนำช่วยเหลือ สนับสนุน และประชาสัมพันธ์เผยแพร่หลักสูตร เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนและครูสามารถนำหลักสูตรไปปรับใช้ได้

5. การประเมินผลหลักสูตร เป็นการประเมินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นสอดคล้องกับนโยบาย เป้าหมาย และจุดประสงค์หรือไม่ โดยพิจารณาจากผู้ใช้หลักสูตร นักเรียน ตลอดจนสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ

สุมิตร คุณานุกร (2523) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการ ควรจะเลือกบุคคลที่มีความรู้ และประสบการณ์หลาย ๆ ด้าน เป็นกรรมการ และควรจะให้ครูร่วมเป็นกรรมการด้วย
2. การจัดตั้งอนุกรรมการ เพื่อแบ่งเบางานที่คณะกรรมการปฏิบัติอยู่ และอนุกรรมการควรจะเป็นเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาประจำจังหวัด
3. การศึกษาวิจัยเพื่อหาข้อมูล คณะกรรมการ และอนุกรรมการ ควรดำเนินงานหาข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้
 - 3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรระดับชาติ
 - 3.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของชุมชนในแต่ละเขตการศึกษา
 - 3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับข้อบกพร่องต่าง ๆ ของประมวลการสอนที่ได้จัดทำขึ้นมาแล้วในอดีต
 - 3.4 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และข้อจำกัดในการเรียนการสอนของแต่ละเขตการศึกษา
4. กำหนดข้อตกลงเบื้องต้น คณะกรรมการควรตกลงกัน เกี่ยวกับรายละเอียดในเรื่องรูปแบบของประมวลการสอน และเวลาในการดำเนินงาน
5. การประชุมเพื่อดำเนินงาน

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2527) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรมีกระบวนการในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
2. ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น
3. ศึกษาหลักสูตรในเรื่องจุดหมาย หลักการ จุดประสงค์ ของแต่ละกลุ่มวิชา ตลอดจนเนื้อหา เพื่อพิจารณา ปรับขยาย เพิ่ม ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้น
4. ศึกษาคู่มือการสอน และแผนการสอนของหลักสูตรแกนกลาง เพื่อนำมาปรับขยาย เพิ่มจัดใหม่ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
5. ประชุมดำเนินงาน จัดทำแผนการสอน
6. ทำการทดลองและติดตามผล
7. ปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่อง ให้สมบูรณ์เพื่อนำไปใช้
8. อบรมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และประชาสัมพันธ์

สังัด อุทรานันท์ (2532) กล่าวไว้ว่า การปรับหลักสูตรให้เข้ากับสภาพสังคมของท้องถิ่น อาจจะทำเนิการในระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับโรงเรียนก็ได้ โดยมีกระบวนการเป็นขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 จัดทำคณะทำงาน ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถและมีความสนใจจริงในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 2 ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่แท้จริงภายในสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาหลักสูตรให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดมุ่งหมาย สำหรับหลักสูตรท้องถิ่น ว่าจะพัฒนาโดยการปรับหลักสูตรกลางหรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาเสริม และควรให้บรรลุเป้าหมายอะไรบ้าง

ขั้นที่ 4 ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระที่มีอยู่ในหลักสูตรกลางที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น และ/หรือจัดสร้างกระบวนการวิชาขึ้นใหม่

ขั้นที่ 5 ดำเนินการใช้หลักสูตรตามที่ได้ปรับขยายไว้แล้ว โดยมีกรณีเหตุติดตามผลการใช้อย่างใกล้ชิด

ขั้นที่ 6 ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นขั้นที่มีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้ทราบว่าคุณสมบัติที่จัดทำขึ้นนั้น เหมาะสมหรือไม่อย่างไร

ขั้นที่ 7 หากการปรับปรุงแก้ไข เป็นขั้นการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรว่าควรจะได้มีการปรับปรุงแก้ไขตรงจุดไหน จึงจะทำให้หลักสูตรเหมาะสม และก่อให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษาในสังคมส่วนรวมและสังคมท้องถิ่นมากที่สุด

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป. อ้างอิงจาก อังกุล สมคະເນຍ໌, 2535) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงาน
2. จัดตั้งคณะอนุกรรมการในแต่ละกลุ่มวิชา
3. ศึกษาและวิจัยข้อมูล ได้แก่
 - 3.1 ลักษณะหลักสูตรระดับชาติ
 - 3.2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของชุมชนในเขต
 - 3.3 ข้อบกพร่องของแผนการสอนที่ผ่านมา
 - 3.4 ปัญหาและข้อจำกัดในการเรียนการสอนแต่ละเขตการศึกษา
4. การกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นในการปฏิบัติงานร่วมกัน
5. การดำเนินขบวนการกลุ่ม โดยมีวิธีดังนี้
 - 5.1 สร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่มก่อนลงมือปฏิบัติงาน
 - 5.2 เตรียมวาระการประชุม
 - 5.3 ส่งเสริมความคิดและการตัดสินใจในการปฏิบัติงาน
 - 5.4 จัดหาอุปกรณ์

กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. การปรับปรุงกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสรี ซึ่งประกอบด้วย

ข้อความ 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 กิจกรรม ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงแนวการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนที่ต้องจัดให้แก่ผู้เรียน สังกัดได้จากคำว่า ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง สืบค้น วิเคราะห์ อภิปราย

ส่วนที่ 2 เนื้อหา ได้แก่ ข้อความที่ระบุถึงหัวข้อหรือขอบข่ายของสิ่ง ที่จะนำไปให้ผู้เรียน หลังจากที่ได้เรียนรู้หรือฝึกทักษะตามที่ได้ระบุไปแล้วในส่วนที่ 1 และ 2 ซึ่ง พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดนี้จะต้องประกอบด้วยในส่วนที่เป็นความรู้ ทักษะ เจตคติ และ กระบวนการ

2. การปรับรายละเอียดของเนื้อหา โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

2.1 ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมและคาบเวลาที่กำหนดไว้ใน คำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท

2.2 กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่มหรือปรับสำหรับนำมาให้ เรียนรู้หรือฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์

2.3 นำเอารายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2.2 ไปปรับเข้าในโครงสร้าง ขอบข่ายของเนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์ แล้วนำไปจัดทำเป็นแผนการสอนต่อไป

2.4 พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อให้สอดคล้อง กับเนื้อหาที่ปรับเพิ่มเติมหรือลดทอน

3. การจัดทำคำอธิบาย/รายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ โดยมีขั้นตอนการจัดดังนี้

3.1 ศึกษาจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ และโครงสร้าง เนื้อหา ของกลุ่มประสบการณ์จากหลักสูตรแม่บท เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาจัดทำ

3.2 ศึกษาผลการวิเคราะห์สภาพที่ควรจะเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้อง กับความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหา

3.3 กำหนดจุดประสงค์ของเนื้อหาวิชาโดย

3.3.1 วิเคราะห์จากปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น สำหรับ กำหนดสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน โดยระบุปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ สิ่งที่ต้องการให้ผู้รู้พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดและเงื่อนไขต่าง ๆ (ถ้ามี)

3.3.2 เขียนจุดประสงค์ให้ครอบคลุมกับสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนทั้งสองด้าน (ความรู้ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการ) รวมทั้งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของกลุ่มประสบการณ์ด้วย ซึ่งลักษณะของจุดประสงค์ที่ดีต้องบอกสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน

3.4 กำหนดเนื้อหา โดยการวิเคราะห์จากจุดประสงค์ซึ่งระบุคุณลักษณะของจุดประสงค์รายวิชา นั้น โดยจะประกอบด้วย ส่วนที่เป็นความรู้ (สิ่งที่จะให้เรียนรู้/ศึกษา) และส่วนที่เป็นทักษะ (สิ่งที่ต้องการให้ฝึก) เนื้อหาที่กำหนดนี้จะต้อง

3.4.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชา

3.4.2 ประกอบด้วยส่วนที่เป็นความรู้ และทักษะ

3.4.3 เหมาะสมกับวัย และพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน

3.4.4 เหมาะสมกับคาบเวลา

3.4.5 ไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ ระบบการปกครองตาม

หลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี

3.5 กำหนดคาบเวลาเรียนสำหรับคำอธิบาย หรือรายวิชาที่กำหนดขึ้นมานี้ใหม่ในการกำหนดคาบเวลานี้ จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไข คือ ตามระดับชั้น

3.6 เขียนคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชา ให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท โดยระบุแนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน เนื้อหา และจุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชา

3.7 จัดทำเอกสารชี้แจงรายละเอียดประกอบการจัดเนื้อหาวิชาหรือรายวิชาที่กำหนดขึ้นใหม่ รายละเอียดเนื้อหาประกอบด้วย

3.7.1 เหตุผลความจำเป็น

3.7.2 จุดประสงค์ (ของเนื้อหาวิชา/รายวิชาที่กำหนด)

3.7.3 ขอบข่ายเนื้อหา

3.7.4 แนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน

3.7.5 สื่อการเรียนรู้ การสอน

3.7.6 แนวการวัดผล ประเมินผล

- 3.8 เสนออนุมัติ ให้แก่หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณาอนุมัติ โดยมีเกณฑ์
ง่าย ๆ ดังนี้
- 3.8.1 สอดคล้องและสอดคล้องกับหลักการ จุดหมาย และโครงสร้าง
ของหลักสูตรแม่บท
 - 3.8.2 เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างความรู้ ในแต่ละกลุ่ม
ประสบการณ์หรือกลุ่มวิชาตามที่โครงสร้างหลักสูตรกำหนดไว้
 - 3.8.3 สอดคล้องและสนองต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และ
ความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง
 - 3.8.4 มีความสมบูรณ์และความพร้อมเพียงที่จะนำไปใช้ในการ
การจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านปัจจัย กระบวนการ ผลผลิต และผลกรณ
 - 3.8.5 เป็นผลผลิตจากการนำข้อมูลในระดับท้องถิ่นมาพัฒนา
การเรียนการสอน และเทคนิควิธีสอน
 - 3.8.6 ไม่เป็นรายวิชา/ เนื้อหาวิชาซ้ำซ้อนกับรายวิชา หรือ
เนื้อหาวิชาที่มีในหลักสูตรแม่บท
 - 3.8.7 ไม่มีเนื้อหาที่กล่าวโดยตรงหรือพาดพิงในลักษณะลบหลู่
สถาบัน ชชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อหลักการปกครองประชาธิปไตย ไม่ขัดกับหลัก
ศีลธรรมอันดี และไม่กระทบกระเทือนกับความมั่นคงของประเทศ
 - 3.8.8 มีรูปแบบและวิธีการเขียนสอดคล้องและเป็นไปตามที่
หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการกำหนด

4. การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์หลักสูตร โดยการวิเคราะห์จุดประสงค์

คำอธิบายรายวิชา และคาบเวลาเรียนที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรว่า รายวิชานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างไร
มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ทักษะ การปฏิบัติ เจตคติและค่านิยมอย่างไร มีขอบข่ายเนื้อหาเพียงใด
และมีคาบเวลาเรียนเท่าไร เพื่อจะได้กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้อย่างเหมาะสมและมี
ประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 สืบรวจสื่อเอกสารหรือหนังสือ สืบจรวจรวบรวมชื่อ เอกสาร หรือหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องหรือสอดคล้อง กับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา จากแหล่ง ต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายหนังสือ ห้องสมุด ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ความ เหมาะสมสอดคล้องกับหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์สื่อเอกสารหรือหนังสือ เป็นการวิเคราะห์สื่อ เอกสาร หรือหนังสือสัจจได้ตามขั้นตอนที่ 2 เพื่อพิจารณาว่าจะสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียน การสอนตามหลักสูตร หรือไม่เพียงใด โดยใช้หลักเกณฑ์ต่อไปนี้

1. การสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร
 - 1.1 มีเนื้อหาที่ปรากฏในคำอธิบาย/คำอธิบาย รายวิชา
 - 1.2 ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ
 - 1.3 ส่งเสริมพัฒนาเจตคติและค่านิยม
 - 1.4 ส่งเสริมการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
2. ความเหมาะสมของเนื้อหา
 - 2.1 ถูกต้องตามหลักวิชา
 - 2.2 ไม่ล้าสมัย
 - 2.3 เหมาะสมกับเวลาเรียน
 - 2.4 ยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น
3. ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหา
 - 3.1 เรียงลำดับเนื้อหาดีไม่สับสน
 - 3.2 อธิบายชัดเจน เข้าใจง่าย
 - 3.3 ใจตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจดี
 - 3.4 ใจภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ ฯลฯ เพื่อช่วยความเข้าใจอย่างเหมาะสม

4. การใช้ภาษา

- 4.1 ถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา
- 4.2 กะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อ หรืออวกวน
- 4.3 ใช้ศัพท์และประโยคไม่ซับซ้อน เหมาะสมกับระดับชั้น

5. กิจกรรมเสนอ

- 5.1 มีคำถามหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์
- 5.2 มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ
- 5.3 มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนหาความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5. การจัดทำสื่อการเรียนรู้ชั้นใหม่ มีขั้นตอนการทำงานดังนี้

5.1 ขั้นเตรียม

- 5.1.1 วิเคราะห์จุดประสงค์ของหลักสูตร
- 5.1.2 วิเคราะห์ขอบเขตของเนื้อหาสาระ
- 5.1.3 พิจารณาคาบเวลาเรียน
- 5.1.4 วิเคราะห์ความรู้ความสามารถของผู้เรียน

5.2 ขั้นวางแผน

- 5.2.1 กำหนดจุดประสงค์ของสื่อการเรียนการสอน
- 5.2.2 กำหนดขอบเขต/หัวข้อของเนื้อหาสาระ
- 5.2.3 ทำเค้าโครงสร้าง (out line) ของสื่อการเรียน
- 5.2.4 กำหนดแนวทางการเสนอเนื้อหาสาระ
- 5.2.5 เตรียมการเกี่ยวกับข้อมูล และแหล่งข้อมูลที่จะต้องใช้ในการยกร่างต้นฉบับ

- 5.3 ขึ้นยกร่างต้นฉบับสื่อการสอน
 - 5.3.1 ลงมือเขียนต้นฉบับ ครั้งที่ 1
 - 5.3.2 ตรวจสอบต้นฉบับ ครั้งที่ 1 และปรับปรุง
 - 5.3.3 ตรวจสอบต้นฉบับ ครั้งที่ 2 และปรับปรุง
- 5.4 ขึ้นทดลองใช้ต้นฉบับ
 - 5.4.1 ทดลองใช้ต้นฉบับกับตัวแทนผู้เรียน 1 คน หรือหลายคน แล้วปรับปรุง
 - 5.4.2 ทดลองใช้ต้นฉบับกับกลุ่มตัวแทนผู้เรียนตามสภาพการเรียนการสอน แล้วปรับปรุง
- 5.5 จัดทำต้นฉบับที่สมบูรณ์

เกณฑ์การพิจารณาจัดทำสื่อการเรียน ได้แก่

1. สอดคล้องกับจุดประสงค์ และคำอธิบายรายวิชา
2. ถูกต้องตามหลักวิชาและเนื้อหาเป็นปัจจุบัน
3. เสนอเนื้อหาเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้
4. เนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน
5. เนื้อหามีความยากง่าย เหมาะสมกับระดับชั้น
6. เนื้อหาไม่ลบหลู่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อ

หลักศีลธรรมอันดี และไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ

7. เนื้อหาสอดคล้องกับลักษณะของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ในท้องถิ่น

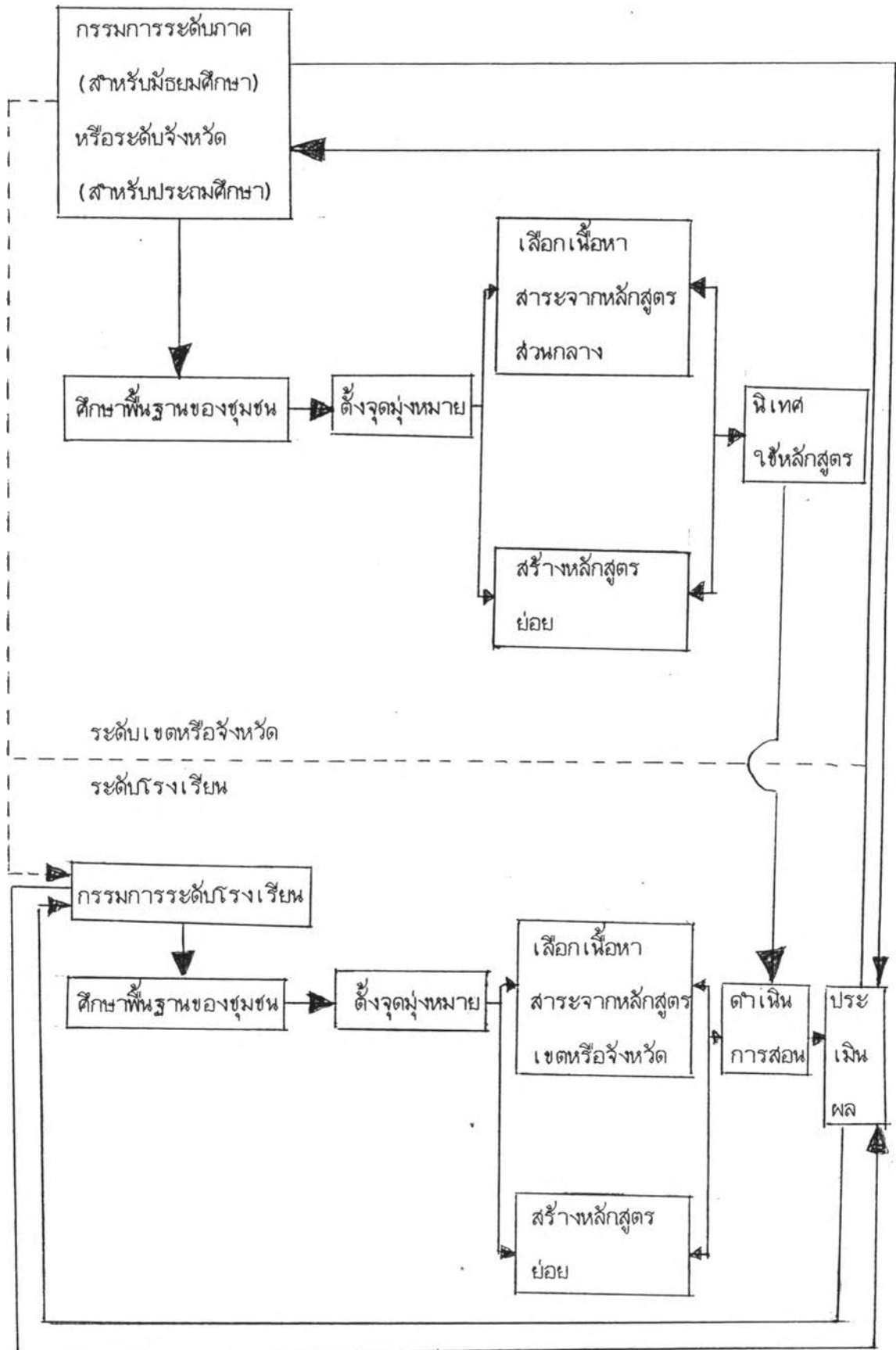
8. ใช้ภาษาถูกต้อง ชัดเจน สละสลวย เป็นแบบอย่างได้
9. ความเหมาะสมของภาพประกอบ แผนภูมิ แผนที่ ฯลฯ
10. กิจกรรมเสนอแนะเหมาะสม ส่งเสริม ให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์

วิจารณ์ ฝึกปฏิบัติและส่งเสริมให้หาความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

6. การขออนุมัติ/ขออนุญาต โดยมีขั้นตอน คือ ที่องค์กรจะต้องจัดทำรายละเอียด ประกอบการจัดทำคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชา ตามแบบฟอร์มที่กำหนด เสนอพร้อมกับร่างคำ อธิบาย/รายวิชาที่จัดทำขึ้นใหม่นั้น ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่ คณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรม

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่องค์กร เป็นการปรับขยายหลักสูตรก่อนที่จะได้นำไปใช้ สอนจริง ๆ การดำเนินการตามกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ จะช่วยให้หลักสูตรตอบสนองต่อสภาพปัญหา และความต้องการขององค์กรได้มากที่สุด นอกจากนี้ยังทำให้การทำงานหลักสูตรไปใช้สอนในห้องเรียน ในสถานการณ์จริงมีความคล่องตัวและประสบความสำเร็จได้มากที่สุดอีกด้วย

จากแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรที่องค์กรที่กล่าวมานี้ สังด์ อุตสาหกรรม (2532) ได้สรุปโดยเขียนเป็นแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

(สังัด อุทรานันท์, 2532)

กล่าวโดยสรุป กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย ขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 การเตรียม

- 1.1 จัดตั้งคณะกรรมการและอนุกรรมการ
- 1.2 ศึกษาหลักสูตรกลางเพื่อพิจารณาความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
- 1.3 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและรวบรวมความต้องการภายในท้องถิ่น
- 1.4 วิเคราะห์ข้อมูลและกำหนดปัญหา ตรวจสอบความเหมือน/ต่าง
- 1.5 ศึกษาแผนการสอนแกนกลาง
- 1.6 ศึกษาสื่อการเรียนการสอน
- 1.7 กำหนดจุดมุ่งหมาย
- 1.8 กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นในการปฏิบัติงาน

ตอนที่ 1 การออกแบบหลักสูตร

- 2.1 กำหนดรายละเอียดโครงสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น
- 2.2 ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรแกนกลาง
- 2.3 การจัดเนื้อหา
- 2.4 เลือกประสบการณ์การเรียนรู้
- 2.5 การจัดประสบการณ์
- 2.6 ประชุมดำเนินงาน จัดทำแผนการสอน
- 2.7 จัดทำแผนการสอนท้องถิ่น โดยปรับปรุงแนวการสอน
- 2.8 ปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน
- 2.9 วางแผนลำดับขั้นการนิเทศหลักสูตร
- 2.10 กำหนดการวัด และประเมินผลหลักสูตร
- 2.11 วางแผนการใช้หลักสูตร

ตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้

- 3.1 การประชุมเพื่อดำเนินงาน
- 3.2 ทดลองนำหลักสูตรไปใช้
- 3.3 ทำการปรับปรุงแก้ไข
- 3.4 ขออนุมัติ / ขออนุญาต
- 3.5 อบรมผู้ที่เกี่ยวข้องและประชาสัมพันธ์
- 3.6 ดำเนินการใช้หลักสูตร และเผยแพร่

5. ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรจะให้บุคลากรในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ได้หลักสูตรที่ดีและเป็นที่ยอมรับกัน (อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522)

เซย์เลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974)

ให้ความเห็นว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย

1. นักเรียน
2. ครู
3. บุคลากรจากภายนอกโรงเรียน เช่น
 - 3.1 ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องหลักสูตร
 - 3.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอน
 - 3.3 ผู้เชี่ยวชาญด้านประเมินผล
 - 3.4 นักการศึกษาในชุมชน
 - 3.5 ผู้ปกครองนักเรียนและบุคคลอื่น ๆ เช่น นักเรียน ผู้พิมพ์หนังสือ เป็นต้น

โบซอง (Beauchamp, 1975 อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) กล่าวถึงผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรว่า ควรประกอบด้วย

1. บุคลากร ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชา ผู้เชี่ยวชาญทั่วไป และผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร
2. บุคลากรผู้มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ นักวิจัยทางหลักสูตร และตัวแทนของครูผู้สอน
3. บุคลากรทางด้านวิชาชีพ ประกอบด้วย ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ ครูพิเศษ และนักบริหาร
4. ตัวแทนประชาชน
5. นักเรียน

แฮส (Hass, 1961 อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) เสนอว่า ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น ผู้มีส่วนร่วมควรประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชน นักการศึกษา และนักเรียน

ฮาร์ล อาร์ ดักลาส (Harl R. Douglass, 1964) กล่าวว่า ควรจะให้บุคคลต่อไปนี้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร คือ

1. ผู้เขียนแบบเรียน
2. นักวิชาการผู้มีความเชี่ยวชาญในเรื่องหลักสูตร
3. บุคคลที่ทำงานในองค์กรของรัฐ และของท้องถิ่น
4. สถาบันที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ
5. นักเรียน
6. ครู

เอ็ดเวิร์ด เอ ครูก (Edward A Krug, 1975) ให้ความเห็นว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ควรประกอบด้วย บุคลากร หลาย ๆ ฝ่าย ดังนี้คือ

1. กลุ่มผู้นำของรัฐ
2. ผู้นำท้องถิ่น

3. ครู
4. หน่วยงานต่าง ๆ
5. ผู้เรียน

นอกจากนี้ ได้มีนักการศึกษาไทยหลายท่าน แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ไว้ดังต่อไปนี้

สุนทร สุนันท์ชัย (อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) ได้ให้ความเห็นว่าการจัดทำหลักสูตรนั้นไม่สามารถที่จะให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ฉะนั้นจำเป็นต้องคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมจริง ๆ ซึ่งควร ได้แก่ บุคคลต่อไปนี้

1. ครูผู้สอน
2. ศึกษาธิการเทศก์
3. นักจิตวิทยาการศึกษา
4. นักวิชาการ
5. ผู้เชี่ยวชาญในทฤษฎีหลักสูตร

สัจด์ อุทรานันท์ (2520) กล่าวถึงคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่นว่า ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

1. นักวิชาการจากศูนย์พัฒนาหลักสูตรเป็นที่ปรึกษา
2. นักบริหารการศึกษาในระดับเขตการศึกษาและจังหวัด
3. อาจารย์จากสถาบันการศึกษาชั้นสูงในเขตการศึกษาและจังหวัด
4. ศึกษาธิการเทศก์เขตการศึกษา จังหวัด และเทศบาล
5. เจ้าหน้าที่วิชาการขององค์การบริหารส่วนจังหวัด
6. ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ
7. เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการต่าง ๆ

8. ตัวแทนครูผู้สอน
9. ตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ
10. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร
11. นักเรียน

สุมิตร คุณานุกร (อ้างถึงใน ทัศนีย์ ศุภเมธี, 2527) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรที่อิงกันว่าประกอบด้วย

1. วิทยาการที่มีความรู้ ทางด้านพัฒนาหลักสูตร
2. ศึกษานิเทศก์เขต และจังหวัด
3. ครูใหญ่
4. ครูหัวหน้าหมวดวิชา
5. อาจารย์จากวิทยาลัยครูใกล้เคียง

เอกวิทย์ ณ กลาง (อ้างถึงใน อรุณ บุญสวัสดิ์, 2522) ได้จัดผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรไว้ 5 ประเภท คือ

1. ผู้ที่มีความสนใจในวิชาต่าง ๆ เช่น ศึกษานิเทศก์สายวิชา
2. ผู้บริหารการศึกษาในระดับสามัญ
3. ผู้แทนครูผู้สอน
4. ครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่
5. นักการศึกษาที่รู้ทางทฤษฎีการศึกษา และจิตวิทยาการศึกษา

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2532) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตร ว่า แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. บุคลากรในโรงเรียน ได้แก่ ครู ผู้บริหาร นักเรียน
2. บุคลากรภายนอกโรงเรียน ได้แก่

2.1 นักวิชาการ ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตร วิจัย และการประเมินผล ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชา อาจารย์ในวิทยาลัยครู หรือ มหาวิทยาลัย

2.2 ตัวแทนประชาชนในสังคม ผู้ประสบความสำเร็จในแต่ละสาขาอาชีพ รวมทั้งผู้ที่สนใจ

2.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ควรจะให้บุคคลในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการขยายและปรับหลักสูตรของระดับชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูผู้สอนซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการที่จะให้หลักสูตรบังเกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าประสงค์ของการศึกษา นอกจากนี้การที่ให้เกิดบุคลากรหลาย ๆ ฝ่าย มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรจะทำให้เกิดการยอมรับ และไม่เกิดความคิดต่างกันใน การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแต่อย่างไร ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรประกอบด้วย

1. นักการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยตรง ได้แก่
 - 1.1 ผู้บริหารทางการศึกษาระดับท้องถิ่น
 - 1.2 ศึกษานิเทศก์
 - 1.3 ผู้บริหารโรงเรียน
 - 1.4 ครูผู้สอน
2. นักวิชาการทางการพัฒนาหลักสูตร
3. นักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง
4. ตัวแทนประชาชนในสังคม เช่น ผู้ปกครอง และหน่วยงานที่เป็นตลาด

แรงงานในท้องถิ่น เป็นต้น

5. นักเรียนและ/หรือ ผู้ที่สำเร็จการศึกษา ผู้นำท้องถิ่น บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย

1. ความหมายของหลักสูตรในระดับปฐมวัย

การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปูพื้นฐานชีวิตที่ดีให้แก่เด็กในวัย 3 - 6 ขวบ ให้มีโอกาสดำเนินการเสริมสร้างการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย สติปัญญาอารมณ์ จิตใจและสังคม เพื่อเป็นการเตรียมตัวที่จะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อไป

สิ่งสำคัญที่ผู้จัดโปรแกรมการปฐมวัยศึกษา จะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก ก็คือ การกำหนดหลักสูตรที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับหลักสูตรในระดับปฐมวัยไว้ ดังนี้

แม็ค อาฟี (Mc Afee, 1970) กล่าวว่า หลักสูตรสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัยไม่สามารถจัดไว้ในสมุดแบบฝึกหัด ตำรา ชุดการสอน หรือคู่มือหลักสูตร แต่หลักสูตรจะต้องเป็นการวางแผนตามความจำเป็น หรือตามลักษณะของเด็กแต่ละกลุ่ม ครูมีหน้าที่วางแผนให้ข้อเสนอแนะตามความจำเป็น เพื่อให้อยู่ในรูปของการจัดการที่เป็นไปได้ การวางแผนอาจอยู่ในรูปการจัดการดังต่อไปนี้

1. ตามความรับผิดชอบของผู้ใหญ่
2. ตามศูนย์การเรียนรู้ในห้องเรียน
3. ตามจุดประสงค์ของโรงเรียน
4. ตามช่วงเวลา

แคทซ์ (Katz, 1987) เสนอแนะว่า หลักสูตรสำหรับเด็กอนุบาล หรือเด็กเล็ก ควรเป็นการพัฒนาสติปัญญา โดยการให้เด็กเรียนรู้ในกลุ่มย่อย ทำกิจกรรมร่วมกันในโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้เด็กควรมีโอกาสทำความเข้าใจด้วยตนเอง โครงการที่จัดขึ้นควรเป็นโครงการที่จัดประสบการณ์ให้เด็กได้สังเกต ทดลอง สอบถาม และสร้างความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในแง่มุมต่าง ๆ

ซีเฟลด์ท์ (Seefeldt, 1987) กล่าวว่า หลักสูตรในสถานดูแลเด็ก ประกอบด้วย เนื้อหาจากกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา เนื้อหาเหล่านี้จะถูกนำมาจัดเป็นแผนประสบการณ์ ไม่ใช่ เป็น เนื้อหาวิชาที่แยกย่อยออกไป

สุภาพ วาดเขียน (อ้างถึงใน เยาวรัตน์ จินดากุล, 2523) กล่าวว่า เด็กก่อนวัยเรียนต้องการที่จะเล่นมากกว่าเรียนและไม่ชอบการบังคับหลักสูตรจึงต้องสร้างบทเรียนให้สนุกสนาน เป็นการเล่น เพื่อให้เกิดความรู้มากกว่าเรียน ตามแบบปกติ

เยาพา เดชคุปต์ (2528) กล่าวว่า การจัดการเรียนสำหรับเด็กนั้น เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง และเป็นศาสตร์ทางพฤติกรรมศาสตร์แขนงหนึ่ง หลักสูตรสำหรับเด็กเล็กควรเป็นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง และหาข้อสรุปด้วยตัวเอง

โสมกิตอนงค์ บุญช่วย (2531) กล่าวว่า แนวการจัดการประสบการณ์ในระดับปฐมวัย ถ้าเปรียบเทียบกับระดับประถมศึกษาแล้ว ก็คือ หลักสูตร ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กให้มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานที่จะเรียนในระดับประถมศึกษาต่อไป

คณะกรรมการการศึกษาเอกชน (อ้างถึงใน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) กล่าวว่าถึงแนวการจัดการประสบการณ์ว่า คือ ขอบข่ายที่ครูจะต้องจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้พัฒนาตามวัยครบทั้ง 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยมีเป้าหมายจะเห็นให้อ่าน เขียนได้ ดังเช่นในระดับประถมศึกษา แต่เป็นการปูพื้นฐานหรือพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ เช่น ทักษะในการสังเกตโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5

สมาคมการศึกษาเด็กเล็กนานาชาติ (The National Association for Education of Young Children - NAEYC , 1986 วรรณาท รีกสกุลไทย, ผู้แปล, 2531) ได้กล่าวถึงแนวการจัดการศึกษาระดับเด็กปฐมวัยที่ดีสำหรับเด็กอายุ 4 ปี และ 5 ปี (Good Teaching Practices for 4 and 5 Years old) ดังนี้

หลักสูตรควรมีเป้าหมาย คือ จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้สนองความต้องการของเด็ก และกระตุ้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการทุกด้านทั้งทางร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งต้องคำนึงว่าเด็กทุกคน มีความแตกต่างกันระหว่างบุคคลทั้งระยะเวลาของการเจริญเติบโตและพัฒนาการ ดังนั้นหลักสูตรและปฏิสัมพันธ์ของผู้ใหญ่จะต้องสนองต่อความแตกต่างในความสามารถและความสนใจของเด็กแต่ละคน โดยความแตกต่างของระดับความสามารถพัฒนาการ และลักษณะการเรียนรู้ต้องเป็นที่ยอมรับ และนำมาใช้ประกอบการวางแผนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมต่าง ๆ ต้องจัดขึ้นเพื่อพัฒนาเด็กให้มีความมั่นใจในตนเอง และรักการเรียนรู้

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรหรือแนวการจัดประสบการณ์ในระดับการศึกษาปฐมวัย คือ ขอบข่ายที่ครูต้องจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้พัฒนาตามวัยครบทั้ง 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยมีเป้าหมายให้เด็กอ่านเขียนได้ ดังเช่นในระดับประถมศึกษา แต่เป็นการปูพื้นฐานหรือพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ ซึ่งหลักสูตรสำหรับการศึกษาในระดับนี้ไม่สามารถจัดไว้ในสมุดแบบฝึกหัด ตำรา ชุดการสอน หรือคู่มือหลักสูตร แต่หลักสูตรจะต้องเป็นการวางแผนตามความจำเป็น หรือตามลักษณะของเด็กแต่ละกลุ่ม ครูมีหน้าที่วางแผนให้ข้อเสนอแนะ เพื่อให้อยู่ในรูปของการจัดการที่เป็นไปได้ เนื้อหาที่นำมาจัดให้เด็กได้เรียนรู้มาจากกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ซึ่งมีเนื้อหาเหล่านี้จะถูกนำมาจัดเป็นแผนประสบการณ์ ไม่ใช่เป็นเนื้อหาวิชาที่แยกย่อยออกไป โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้เด็กแต่ละกิจกรรม สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์และหาข้อสรุปได้ด้วยตัวเอง

2. แนวการจัดประสบการณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับปฐมวัย

ศิลา จาณิชย์อิน (2527) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องการจัดประสบการณ์และ กิจกรรมไว้ว่า ควรมีจุดมุ่งหมายร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างที่รับผิดชอบในการจัดเพื่อความ เป็นเอกภาพ และให้เด็กที่จะเข้าศึกษาคือในระบบการศึกษาภาคบังคับมีพื้นฐานที่ดีใกล้เคียงกัน ไม่ว่าโรงเรียนที่จัดจะเป็นโรงเรียนรัฐบาลหรือโรงเรียนเอกชนก็ตาม

ปัจจุบันหน่วยงานที่ได้พัฒนาแนวและแผนการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัยสำหรับ ใช้ในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัด ประกอบด้วย

1. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
3. กรมการฝึกหัดครู โรงเรียนละอออุทิศวิทยาลัยครูสวนดุสิต
4. กรมการพัฒนาชุมชน
5. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษากรุงเทพ
6. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาส่วนท้องถิ่น
7. ทบวงมหาวิทยาลัย

(เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา, 2535)

แนวคิดในการจัดประกอบด้วย กลุ่มประสบการณ์ดังต่อไปนี้

1. วิทยาศาสตร์และธรรมชาติศึกษา (Prescience activities) เพื่อให้ เด็กได้รู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เด็กต้องได้รับโอกาสคิดค้นแสวงหา และสะสมข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งอาศัยการฝึกหัดให้สังเกตคุณลักษณะหรือรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า

2. ศิลปะ และหัตถกรรม (Art and Craft play) เด็กควรได้เห็นได้สัมผัส สัมผัสวัสดุ ซึ่งมีสีสัน รูปร่าง และผิวสัมผัสต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้รายรอบตัว หรือที่อยู่ไกลตัวออกไป เด็กควรมีงานศิลปะและงานฝีมือหลาย ๆ รูปแบบ บางอย่างวางไว้ให้หยิบทำได้ตลอดเวลา เช่น ระบายสีหน้า งานปั้น บางอย่างก็ให้ทำพร้อมกันเป็นครั้งคราว เช่น งานละเล่นสีด้วยมือ

3. ประสบการณ์ทางภาษา (Language Experience) นอกจากการเล่นในมุมบล็อก มุมบ้าน มุมหนังสือ ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่ย่อย ให้เด็กได้ฟังภาษาแล้ว ครูควรพูดตอบคำถามเด็กให้เต็มประโยค ถูกหลักไวยากรณ์และให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งรอบตัวไปด้วย ตั้งใจฟังคำพูดของเด็กตลอดเวลา จะได้คอยแก้ไขได้ทันที กิจกรรมที่สำคัญซึ่งมีส่วนช่วยให้เด็กสนใจภาษาก็คือ การอ่านหนังสือ การเล่นหุ่น การเล่านิทาน การท่องคำกลอนพร้อมกับจังหวะ

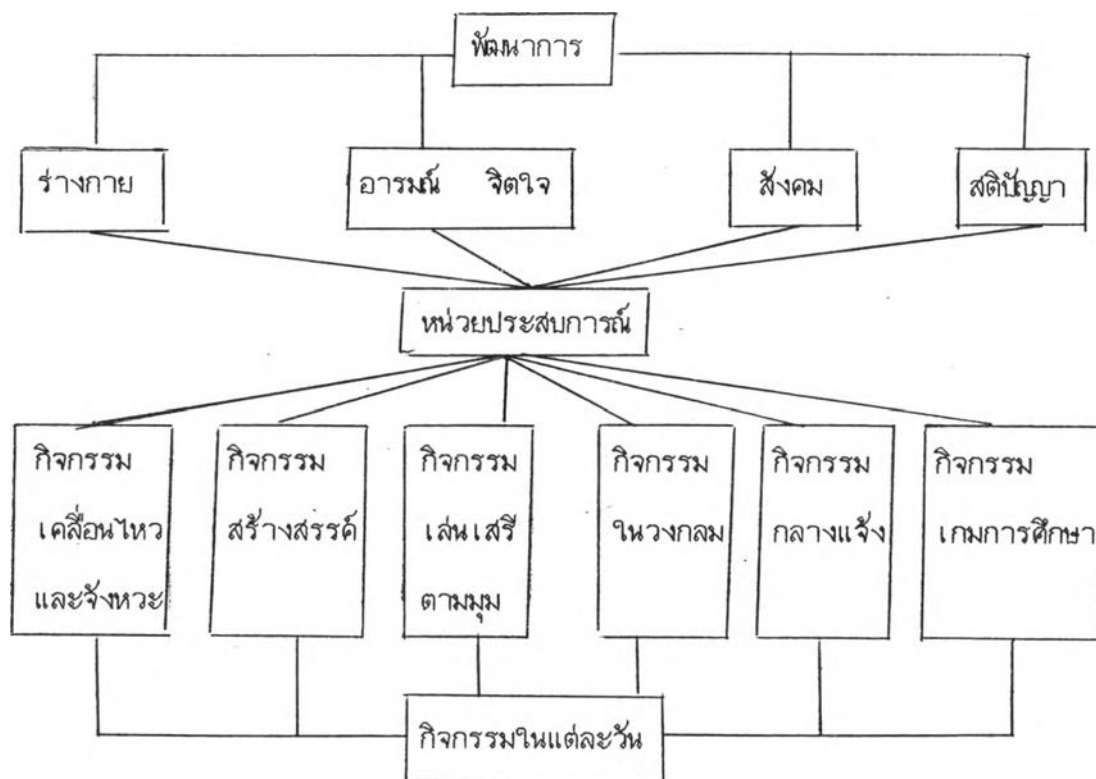
4. ดนตรีและการเคลื่อนไหว หมายถึง กิจกรรมซึ่งเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ทุกแขนง ซึ่งได้แก่ ขับร้อง เล่นเครื่องดนตรี (เฉพาะเครื่องเคาะ) การเคลื่อนไหวรวมทั้งละครและพลศึกษา

5. การเตรียมเด็กให้พร้อมในการเรียน อ่าน เขียน ทำเลข (Readiness Program)

6. การเล่นอิสระ (Free Play) การเล่นแบบนี้เป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ อุปกรณ์เครื่องเล่นทุกชนิดต้องเลือกสรรแล้วว่า เป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาเด็กไม่ว่าทางใดก็ตามหนึ่ง หรือหลายทาง คือ เครื่องเล่นที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก ๆ ที่มีมือ นิ้ว และแขน เครื่องเล่นที่ช่วยพัฒนาทั้งห้า เครื่องเล่นที่พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ ๆ เครื่องเล่นสมมติต่าง ๆ ในมุมบ้าน มุมร้านค้าขายของ ฯลฯ (ชูลี ช่วยเอื้อ, 2533)

นอกจากนี้ สัตตา นิละณี (2521) ได้จัดการเรียนแบบศูนย์การเรียน โดยเห็นการจัดห้องเรียนออกเป็นมุมต่าง ๆ เช่น มุมหนังสือ มุมบล็อก มุมดนตรี ฯลฯ โดยแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มเพื่อให้เลือกกิจกรรมในมุมต่าง ๆ ได้โดยมีครูเป็นผู้ช่วยคอยดูแล พร้อมทั้งมีการสำรวจที่หนึ่งสำหรับเด็กเพื่อเลือกเล่นเมื่อเด็กทำกิจกรรมมุมใดเสร็จแล้ว

เพื่อให้การจัดประสบการณ์ได้บรรลุเป้าหมาย การจัดหน่วยประสบการณ์ให้กับเด็ก ควรจัดในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ คือ กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมการเล่นตามมุม กิจกรรมนางกลม กิจกรรมกลางแจ้งและกิจกรรมเกมการศึกษา ดังแผนภูมิที่ 2

(พัฒนา ชัยพงษ์, 2532)

ตารางการจัดกิจกรรมประจำวัน พอสรุปได้ดังนี้

08.00 - 08.15 น.	- รับเด็กเป็นรายบุคคล บันทึกคำพูดเด็ก พาเด็กไป ห้องน้ำ
08.15 - 08.30 น.	- เคารพธงชาติและสวดมนต์
08.30 - 04.40 น.	- สักรวจการมาโรงเรียน สันทนาการและตรวจสุขภาพ
08.40 - 09.00 น.	- กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ
09.00 - 10.00 น.	- กิจกรรมสร้างสรรค์ และเล่นตามมุม
10.00 - 10.10 น.	- พัก (รับประทานอาหารว่าง)
10.10 - 10.30 น.	- กิจกรรมในวงกลม
10.30 - 11.00 น.	- เล่นกลางแจ้ง
11.00 - 12.00 น.	- พักรับประทานอาหารกลางวัน
12.00 - 14.00 น.	- นอนพักผ่อน
14.00 - 14.20 น.	- เก็บที่นอน ล้างหน้า
14.20 - 14.30 น.	- พัก (รับประทานอาหารว่าง)
14.30 - 14.50 น.	- เกมการศึกษา
14.50 - 15.00 น.	- เตรียมตัวกลับบ้าน

การให้บริการการศึกษาระดับปฐมวัย ได้มีการร่วมมือกันดำเนินการโดย
หน่วยงานหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งต่างก็พยายามที่จะคิดค้นและทดลองนำนวัตกรรม
ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการพัฒนาเด็กให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ทบวงมหาวิทยาลัย

มีจุดมุ่งหมาย เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าในด้านการเรียนการสอน

2. กระทรวงศึกษาธิการ

2.1 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดเตรียมความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน (กลุ่มอายุ 4 - 5 ปี) ที่อยู่

ในพื้นที่ที่มีปัญหาทางภาษา และในพื้นที่ชนบทตามแนวนโยบายของรัฐบาล นอกจากนี้ยังจัดให้โรงเรียน
อนุบาลประจำจังหวัดยังทำหน้าที่เป็นศูนย์พัฒนาการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาอีกด้วย

2.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน รับผิดชอบการศึกษาในระดับ
ก่อนวัยเรียน เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐในการจัดการศึกษาของชาติ

2.3 กรมการศาสนา สอนเด็กก่อนวัยเรียนโดยใช้วัดเป็นสถานที่อบรม
สั่งสอนเด็ก ทั้งนี้เพื่อให้พระได้ทำประโยชน์ต่อสังคมตลอดจนเป็นการปลูกฝังคุณธรรมวัฒนธรรม
อันดีงามให้แก่เด็ก

2.4 กรมการฝึกครู เปิดสอนในระดับก่อนประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์
เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและฝึกหัดการสอน

3. กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ

3.1 กรมการพัฒนาชุมชน ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้าน
เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในท้องถิ่น พัฒนาท้องถิ่นตนเอง โดยมีกรมการพัฒนาชุมชนให้การ
สนับสนุนและประสานงาน และกำลังขยายเขตการปฏิบัติงานตามโครงการให้กว้างขวางต่อไป
นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้เด็กที่มีอายุระหว่าง 3 - 6 ปี ในเขตพัฒนาได้รับการเลี้ยงดูอย่าง
ถูกต้องและเหมาะสมด้วยการส่งเสริมความเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจของเด็กพร้อม ๆ
กับส่งเสริมให้ท้องถิ่นช่วยตัวเองและร่วมมือกันพัฒนาเด็กโดยเผยแพร่วิทยากรแผนใหม่ไปสู่อุปการ
มารดา ผู้ปกครองเด็กและชุมชน ส่วนผู้ดูแลเด็กนั้นคัดเลือกจากบุคคลในท้องถิ่นที่ศรัทธาในการ
เลี้ยงดูเด็ก โดยกรมการพัฒนาชุมชนทำการฝึกอบรมให้ ส่วนค่าตอบแทนนั้น หักรายได้จากผู้ปกครอง
ส่วนหนึ่ง และรัฐจ่ายสมทบให้อีกส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ กรมการพัฒนาชุมชนได้ให้การสนับสนุนสมทบ
จัดสิ่งต่าง ๆ ให้ดังต่อไปนี้

- จัดสรรเงินอุดหนุนสมทบกับราษฎรในการก่อสร้าง
- จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการสอน
- จัดการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็ก
- จ่ายค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก ในกรณีที่ประชาชนไม่สามารถดำเนินการ

ได้ ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนจะพิจารณาเป็นราย ๆ ไปตามความจำเป็น

3.2 กรมประชาสัมพันธ์ ให้การสนับสนุน ส่งเสริมและคุ้มครองสถานสงเคราะห์เด็ก และสถานรับเลี้ยงเด็กของเอกชน เพื่อดำเนินงานด้วยดีมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมาย โดยสถานสงเคราะห์เด็กเอกชนจะรับอุปการะเด็กกำพร้า เด็กครอบครัวยากจน อายุระหว่างแรกเกิดถึง 18 ปี ปัจจุบันมี 26 แห่งทั่วประเทศ ส่วนสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนจะรับเลี้ยงเด็ก 2 ประเภท คือ ประเภทกลางวัน และประเภทประจำอายุระหว่างแรกเกิดถึง 7 ปี

3.3 โรงเรียนตระเวนชายแดน ให้บริการเด็กกลุ่มอายุ 3 - 6 ปี เพื่อช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสก่อนที่จะเข้าสู่ระดับประถมศึกษาต่อไป

4. กระทรวงสาธารณสุข มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ

4.1 กรมอนามัย จัดในรูปแบบศูนย์โภชนาการ ทั้งนี้เพราะในชนบท เด็กส่วนใหญ่ประสบปัญหาในเรื่องการขาดแคลนอาหารที่จำเป็นสำหรับร่างกาย ทำให้กระทบกระเทือนต่อความเจริญเติบโตทั้งร่างกายและสมอง วัตถุประสงค์ในการจัดศูนย์โภชนาการของกรมอนามัยนั้นมุ่งหมายให้เด็กในท้องถิ่นที่อยู่ในวัยเด็กเล็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี เผยแพร่ความรู้ทางโภชนาการแก่พ่อแม่ของเด็ก ตลอดจนช่วยเหลือครอบครัวที่ยากจน

4.2 กรมการแพทย์ ให้บริการแก่เด็กในระดับอายุ 0 - 14 ปี รัฐบาลจัดบริการสุขภาพจิตเด็ก ให้บริการในการแก้ปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรมของเด็ก ตลอดจนประชาชนทั่วไป สำหรับในระดับเด็กเล็กจะเน้นในด้านการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรู้ด้านจิตวิทยา พัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ โดยมีหน่วยจิตเวชให้การตรวจรักษา

5. กรุงเทพมหานคร จัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน (Day Care Center) ขึ้นเป็นหน่วยงานในความรับผิดชอบของสำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร โดยจัดบริการอาหารกลางวันให้กับเด็กเล็กในเขตต่าง ๆ และมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองในท้องถิ่นในการแบ่งเบาภาระและช่วยพัฒนาเด็ก มีความพร้อมก่อนเข้าเรียน ครูผู้สอนเป็นครูของกรุงเทพมหานคร สอนให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน เพียงแต่ผู้ปกครองช่วยบริจาคเครื่องเขียน แบบเรียน และอุปกรณ์บ้างตามสมควร

6. สำนักงานการศึกษาส่วนท้องถิ่น จัดบริการชั้นเด็กเล็ก เพื่อช่วยเหลือเด็กและผู้ปกครอง โดยจัดเป็นชั้นเรียนสำหรับเด็กเล็กแทรกอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาของเทศบาล ผู้ปกครองเด็กช่วยเหลือโรงเรียนบ้างเล็กน้อย โดยจ่ายเป็นค่าจ้างครูสอน ซึ่งอาจจะอาศัยคนท้องถิ่นขึ้นมาช่วยสอน

7. องค์การภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ปัจจุบันมีองค์การภาคเอกชนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 องค์การภาคเอกชนจะดำเนินการทุกอย่างที่มีความสำคัญกับการพัฒนาเด็ก ขนาดขององค์การภาคเอกชนนี้จะแตกต่างกันตามความสำคัญกับการพัฒนาเด็ก ขนาดขององค์การภาคเอกชนนี้จะแตกต่างกันตามขอบข่ายของกิจกรรมและงบประมาณ

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานด้านเด็ก ซึ่งประกอบด้วยองค์กร 9 องค์กร ได้แก่ มูลนิธิเด็ก, มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก มูลนิธิดวงประทีป สหทัยมูลนิธิ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และศูนย์พัฒนาเยาวชน โดยมีเป้าหมายหลักในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในสภาวะเสี่ยง ทั้งด้วยโอกาส เด็กพิการ เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทารุณกรรม ถูกทอดทิ้ง ฯลฯ

8. องค์การภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กระหว่างประเทศ เช่น องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) องค์การกองทุนช่วยเหลือเด็ก - สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา องค์การกุศลเฟิร์ล เอส บัค (สาขาประเทศไทย) มูลนิธิแห่งสมาคริสจักร, Redd Barna และ World Vision Thailand เป็นต้น

ถึงแม้ว่า รูปแบบการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ที่แบ่งตามหน่วยงาน ซึ่งเห็นบริการและลักษณะของการจัดบริการและการเรียนการสอนตลอดจนรูปแบบใหม่ล้วนแต่เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของพ่อแม่ และเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แม้รูปแบบการจัดอาจจำแนกออกได้หลายประเภท โดยขึ้นอยู่กับสภาพความ

เหมาะสมของแต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรม และความต้องการของผู้เป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง แต่ในสาระของการให้บริการนั้น อาจกล่าวได้ว่า การให้บริการในรูปแบบต่างก็มีลักษณะร่วมกันของการให้บริการ

(เอกสารประกอบการสัมมนา, 2535)

3. หน่วยบูรณาการ

มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของหน่วยบูรณาการไว้ดังนี้

ัญชลี แจ่มเจริญ และ สุัญญา ธารีวรรณ (อ้างถึงใน สำนักงาน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการเป็นการสอนที่จัดให้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน

ปราณีต อัมพรสินธุ์ (2523) กล่าวว่า แนวการจัดประสบการณ์ หรือหลักสูตรในระดับปฐมวัยศึกษาในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ กล่าวคือ แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 4 กลุ่มวิชา ได้แก่ เตรียมสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เตรียมสร้างเสริมทักษะภาษาไทย เตรียมสร้างเสริมทักษะคณิตศาสตร์ และเตรียมสร้างเสริมลักษณะนิสัย

ประภาพรรณ เอี่ยมสุภาษิต (2528) แสดงความเห็นว่าการจัดการศึกษาให้แก่เด็กวัย 4 - 6 ขวบ ควรจัดเนื้อหาที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งจริยธรรมและคุณธรรม ในการจัดเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ไม่ได้จัดเป็นรายวิชา แต่จัดรวมกัน แบบที่เรียกว่า บูรณาการ แล้วจัดสอนเป็นหน่วยการสอน ซึ่งเป็นการประมวลทักษะต่าง ๆ ให้เด็กได้เรียนรู้

กาญจนา เกียรติประวัติ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) กล่าวว่า การสอนแบบบูรณาการเป็นคำที่อธิบายการเรียนรู้แบบใหม่ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดการบูรณาการ (Integration) ของแต่ละบุคคล เทคนิคนี้มีใช้แบ่งแยกวิชาในการสอน แต่ใช้วิธีให้ผู้เรียนทำกิจกรรมเป็นหน่วยการสอน ซึ่งหมายถึงการ

ผสมผสานของเนื้อหาในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ได้ดีขึ้น การสอนแบบบูรณาการมีจุดเน้นที่พัฒนาการของบุคลิกภาพอย่างผสมผสานกลมกลืน ได้แก่ การปรับตัว และการตอบสนองต่อสภาพการณ์อย่างมีความหมาย เป็นการสอนที่ผู้เรียนอาจมีส่วนร่วม ให้ข้อเสนอแนะในการตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียน และการวางแผนการสอนแบบบูรณาการ ซึ่งอาจ แปร เปลี่ยนห้องเรียนให้อยู่ในลักษณะห้องปฏิบัติการที่ผู้เรียน และครูช่วยกันแก้ปัญหตามจุดมุ่งหมาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ได้เสนอการจัด ประสบการณ์ในแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 1 โดยระบุว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก ปฐมวัยนั้นมิได้แบ่งเป็นรายวิชา แต่จัดรวม (บูรณาการ) เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน เป็นหน่วย การสอน และประมวลทักษะต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เรียนรู้

ในความหมายของคำว่า บูรณาการ ที่นำมาใช้ในหลักสูตร หรือในหน่วยการจัด ประสบการณ์ หมายถึง การนำความรู้จากเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้ามาสัมพันธ์กันเพื่อสร้าง ประสบการณ์ในการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนโดยที่เนื้อหาของรายวิชาต่าง ๆ นั้นไม่ได้หายไป แต่เป็นการผสมผสานกันทั้งในด้านเนื้อหา และการจัดกิจกรรม โดยมีหลักของการบูรณาการดังนี้

1. ความหมาย
 - 1.1 ความสมบูรณ์
 - 1.2 ความเต็ม
 - 1.3 ความพอดี
 - 1.4 ความสมดุล
 - 1.5 ความผสมกลมกลืน
 - 1.6 ได้สัดส่วนพอเหมาะ
 - 1.7 สมองวัตถุประสงค์
 - 1.8 เกิดผลในทางสร้างสรรค์
 - 1.9 เป็น เอกภาพ

จากความหมายดังกล่าว บูรณาการ คือ การหลอมรวมที่เกิดสิ่งสร้างสรรค์
ใหม่

2. มิติที่สี่ของบูรณาการ

2.1 บูรณาการ เป็นสภาวะและเทคนิควิธีไม่ใช่รูปแบบ

2.2 บูรณาการ เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติจริงเท่านั้น

2.3 บูรณาการมิใช่การ เชื่อมโยงกัน แต่เป็นการผสมกลมกลืนกันอย่างได้

สัดส่วน โดยยึดหลักของความสมดุล และการนำไปใช้ได้อย่างได้ผล บูรณาการจึงมุ่งผลการปฏิบัติ
มากกว่ารูปแบบ

2.4 บูรณาการเป็นกระบวนการเต็มรูป มีหลักการ องค์ประกอบ ภาพรวม
จุดเริ่มต้น วิธีการ และผลที่เกิด

2.5 บูรณาการที่แท้จริง มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่กระด้าง ปรับและปรุ้งได้
แม้ว่าจะเต็มและสมบูรณ์แล้ว แต่เมื่อองค์ประกอบและปัจจัยเปลี่ยนแปลงไปก็จะสามารถปรับได้
ไม่เกิดความขัดแย้งจนแตกทาลาย

3. ตัวอย่างของบูรณาการ

3.1 บูรณาการในหลักสูตรและโปรแกรมการศึกษา

3.2 บูรณาการในการเรียนการสอน

3.3 บูรณาการในตัวบุคคล

3.4 บูรณาการในสังคม

3.5 บูรณาการในการเมืองและการปกครอง

3.6 บูรณาการในชีวิต

4. องค์ของบูรณาการ

4.1 ภาพรวม (The whole)

4.2 ส่วนประกอบ (The part)

4.3 หลักการ (Principle)

4.4 กระบวนการ (Process)

4.5 วิธีการ (Methodology)

4.6 ผลที่เกิด (Outcomes)

(สุมน อมรวิวัฒน์, 2533)

4. การพัฒนาแนวการจัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัยให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ในการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัยให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ได้มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) กล่าวถึงหลักสูตร หรือแนวการจัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัยศึกษาว่า หลักสูตรหรือแนวการจัดประสบการณ์ว่า ต้องพัฒนามาจากสิ่งแวดล้อมของเด็กเอง จัดหาสิ่งที่เด็กสนใจ เน้นการช่วยให้เด็กรู้จักสิ่งแวดล้อมตนเองดีขึ้น

ภรณ์ คุรุรัตน์ (2524) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ให้เด็กก่อนวัยเรียน จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักในการจัดดังต่อไปนี้

1. ต้องเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความต้องการ และความสนใจของเด็ก
2. ต้องดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของเด็ก
3. ต้องสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสดูฝึกฝนตนเองให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
4. ต้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ อุปกรณ์ในการจัดควรเป็นอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นนั้น ไม่จำเป็นต้องซื้อมาทั้งหมด อาจนำวัสดุในท้องถิ่นมาดัดแปลงทำเป็นอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน สาลี เหมือนมงคลกุล, 2534) ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์แก่เด็กระดับปฐมวัยศึกษาว่าควรมีการยืดหยุ่นเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่เด็กมากที่สุด

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (อ้างถึงใน ชูลี ช่วยเอื้อ, 2533) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยว่า การจัดหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงความครอบคลุมถึงพัฒนาการของเด็กทุก ๆ ด้าน โดยให้หลักการเรียนรู้จากกิจกรรมบูรณาการหลักสูตร จึงจะต้องมีการวางแผนที่เหมาะสมซึ่งขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นที่ครูจะปรับให้เหมาะสมกับกลุ่มเด็ก และจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกัน หลักสูตรที่ใช้กันอยู่ทั่วไปเป็นเพียงแนวทางที่เราจะนำไปปรับใช้เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องทุกกลุ่มอายุจะต้องเป็นไปตามแนวทั้งหมด จะต้องปรับให้เหมาะสมแก่เด็กในแต่ละภูมิภาค

ชูลี ช่วยเอื้อ (2533) กล่าวว่า ลักษณะการจัดประสบการณ์และกิจกรรมในโรงเรียนอนุบาลของหน่วยงานต่าง ๆ ควรเป็นกิจกรรมทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างให้เด็กทุกคนได้เข้าร่วมทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มเล็ก และกลุ่มใหญ่ด้วย การพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยจัดให้เหมาะสมกับสภาพเด็ก โรงเรียน ครู ความต้องการของผู้ปกครอง และที่สำคัญคือ จัดให้สอดคล้องกับความต้องการตามสภาพของสังคมไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ในส่วนที่เกี่ยวกับแผนพัฒนาคุณภาพคนและแรงงาน มีหลักการและเหตุผลดังนี้คือ เตรียมความพร้อมของเด็กวัยก่อนเรียนในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจและสังคม โดยการพัฒนารูปแบบการจัดบริการที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) ได้กำหนดแนวการดำเนินการให้แก่เด็กปฐมวัยว่า ส่งเสริมให้ครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันในชุมชน และสื่อมวลชนร่วมมือกันในการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม และการชี้แนะแนวทางที่ดีแก่เด็ก และเยาวชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) มีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาว่า เพื่อให้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการเตรียมความพร้อม สำหรับเด็กก่อนประถมศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น รวมทั้งพัฒนาการของเด็กตลอดจนให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินการ และใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) มีวัตถุประสงค์ว่า เพื่อพัฒนาการศึกษา การศาสนาและวัฒนธรรมให้สามารถพัฒนาเยาวชนและประชาชนเป็นพลเมืองดี มีสุขภาพดี และมีพละทานิยมสมบูรณ์ เคารพยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดี รู้จักสงวนรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประพฤติและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา เห็นคุณค่าและร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม

การจัดแนวประสบการณ์ในระดับปฐมวัยนั้นจะจัดโดยใช้รูปแบบหรือแนวใดหนึ่ง สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยู่เสมอ คือ เด็กมีการเรียนรู้ได้อย่างไร ผู้จัดต้องเข้าใจพื้นฐานอย่างถูกต้องว่า เด็กจะเรียนรู้โดยการกระทำและโดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง เช่น สภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวของเด็ก การประกอบอาชีพของพ่อแม่ และของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ ซึ่งสภาพจากชีวิตจริงของเด็กในท้องถิ่นสามารถนำมาจัดเป็นแนวประสบการณ์ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กรู้จักชุมชนที่อยู่อาศัย อยู่มีความรู้สึกสัมพันธ์กับชุมชนของตน ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมภายในชุมชนของตนเอง

สภาพความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมท้องถิ่นของหมู่บ้านตลาดควาย ตำบลจอมบึง อำเภอ
จอมบึง จังหวัดราชบุรี

1. จังหวัดราชบุรี

1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในแปดจังหวัดของภาคตะวันตกของ
ประเทศไทย ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดกาญจนบุรี ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดเพชรบุรี ทิศตะวันออก
ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม จังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดสมุทรสงคราม ทิศตะวันตก ติดต่อกับ
ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยม แห่งสหภาพพม่า

1.2 เขตการปกครอง

จังหวัดราชบุรี แบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ ได้แก่

- 1) อำเภอเมือง 2) อำเภอบ้านโป่ง 3) อำเภอโพธาราม 4) อำเภอดำเนินสะดวก
- 5) อำเภอปากท่อ 6) อำเภอบางแพ 7) อำเภอวัดเพลง 8) อำเภอจอมบึง และ
- 9) อำเภอสวนผึ้ง

1.3 ประชากรและเชื้อชาติ

พื้นที่ของจังหวัดราชบุรี ตามประวัติศาสตร์

เคยเป็นดินแดนอาณาจักรรุ่งเรืองมาก่อน ตั้งแต่สมัยทวารวดี และในสมัยต่อ ๆ มา ก็ได้มีการ
อพยพย้ายถิ่นฐานจากแหล่งอื่น เข้ามาทำมาหากินและพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประกอบกับมีพื้นที่ติดต่อ
กับประเทศสหภาพพม่า จึงปรากฏว่านอกจากชนชาติไทยแล้ว จังหวัดราชบุรียังมีชนชาติต่าง ๆ
อาศัยปะปนอยู่มากมาย และได้ผสมกลมกลืนกันไปในเวลาต่อมา แต่บางส่วนก็ยังคงรักษาวัฒนธรรม
ดั้งเดิมของชาติตนไว้ ชนชาติเหล่านี้ ได้แก่ มอญ ละว้า ลาวโชน กะเหรี่ยง เป็นต้น

1.4 การอาชีพ

อาชีพหลักของราษฎรในจังหวัดราชบุรี คือ การเกษตร กล่าวคือ
ประมาณ 80% ของจำนวนประชากรทั้งจังหวัดมีอาชีพทางการเกษตร รองลงมาคือ การ
ประกอบอุตสาหกรรม และการค้า

1.5 ภาษาและวัฒนธรรมประเพณี

จังหวัดราชบุรีมีภาษาของชนที่อยู่ตามถิ่นต่าง ๆ ในจังหวัดคือ ภาษาไทย ลาว มอญ กะเหรี่ยง ส่วนวัฒนธรรมประเพณีพื้นเมืองของประชาชนในจังหวัดแตกต่างกันไปตามถิ่นต่าง ๆ เช่น

- 1) สงกรานต์ ในงานเทศกาลสงกรานต์
- 2) การทอยสะบ้า ในเทศกาลสงกรานต์
- 3) การกินข้าวห่อ ในงานเดือนเก้าของกะเหรี่ยง
- 4) การแข่งเรือ ในงานเทศกาลประจำปี
- 5) ตะกร้อ มอญชนผ้า ในงานตรุษสงกรานต์
- 6) รำกลองยาว ในเทศกาลตรุษและสงกรานต์
- 7) การเล่นว่าว ในเทศกาลตรุษไทย
- 8) การเล่นวัวลาน ในเทศกาลสงกรานต์
- 9) การวิ่งวัวคน ในเทศกาลสงกรานต์

2. อำเภอจอมบึง

2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

อำเภอจอมบึงตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดราชบุรี ไปทางทิศตะวันตก เป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร มีทางหลวงแผ่นดินสายราชบุรี - จอมบึงผ่าน อำเภอจอมบึงมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และ อำเภอท่าม่วง อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

2.2 เขตการปกครอง

อำเภอจอมบึงแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 6 ตำบล ได้แก่

- 1) ตำบลปากช่อง
- 2) ตำบลจอมบึง
- 3) ตำบลเปิกโพธิ์
- 4) ตำบลรางบัว
- 5) ตำบลด่านทับตะโก และ
- 6) ตำบลแก้มอิน

2.3 ประชากรและเชื้อชาติ

ประชากรที่อาศัยอยู่ในจอมบึง นอกจากคนไทยแล้วยังมีผู้อพยพมาจากแหล่งอื่น ๆ อีกจากประวัติจอมบึง (วีระวัชร ปิ่นเขียน, 2525) กล่าวไว้ว่า ประชากรรุ่นแรก ๆ ของชาวจอมบึง เป็นชาวมอญที่อพยพมาจากพม่า ชาวลาว เวียงจันทร์ ซึ่งถูกกวาดต้อนครอบครัวมาในคราวที่ไทยทำศึกชนะ เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทร์ เมื่อ พ.ศ. 2369 ในระยะเวลาใกล้เคียงกันก็มีชาวไทยเมือง ชาวไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง และไทยยวน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเมืองเชียงแสนภาคเหนือ จึงเห็นได้ว่าอำเภอจอมบึงเป็นที่อาศัยของประชากรที่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ นอกเหนือจากคนพื้นเดิมอีกมาก

2.4 การอาชีพ

อาชีพหลักของชาวจอมบึง คือ การทำนา และการทำไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่จึงใช้ในการเกษตร

2.5 ภาษาและวัฒนธรรมประเพณี

ภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสาร คือ ภาษาไทยภาคกลาง เฉพาะคนแก่จะใช้ภาษาดั้งเดิม เช่น มอญ ลาว กะเหรี่ยง เพื่อติดต่อสื่อสารกันในกลุ่มพวกเดียวกัน แต่การสื่อสารกับบุคคลทั่วไปยังคงใช้ภาษาไทยภาคกลาง ส่วนวัฒนธรรมประเพณีพื้นเมืองของประชาชนในอำเภอ ได้แก่ ประเพณีการบวช การไปฟังพระเทศน์ในวันพระ ประเพณีการสูก่อ ประเพณีตอนตาย ประเพณีสงกรานต์ การทอยสะบ้า การเล่นมอญซ่อนผ้า และการรำรำโชน

3. หมู่บ้านตลาดควาย

3.1 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

หมู่บ้านตลาดควายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอบางทางทิศตะวันออกประมาณ 5 กิโลเมตร มีถนนติดต่อกับตัวเมือง 1 สาย คือ สายราชบุรี - จอมบึง ลักษณะถนนเป็นถนนลาดยาง และมีถนนลาดยางสาย รพช. ตัดเข้าสู่หมู่บ้านเป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร การเดินทางเข้า-ออกหมู่บ้านสามารถโดยสารรถประจำทางของหมู่บ้าน ซึ่งวิ่งวันละ 2 เที่ยว คือ ออกจากหมู่บ้านในตอนเช้า และเข้าหมู่บ้านในตอนบ่ายทุกวัน นอกเหนือจากเวลาดังกล่าวสามารถเข้าหมู่บ้านโดยรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และรถแท็กซี่จากตัวอำเภอก็ได้เช่นกัน การเดินทางเข้าจังหวัดต้องออกมาต่อรถประจำทางที่ตัวอำเภอ ซึ่งจะมีรถประจำทางหลายสายผ่านตลอดวัน เช่น รถประจำทางสาย ป่าบ่อ - ราชบุรี, โป่งกระเทียม - ราชบุรี, สวนผึ้ง - ราชบุรี, ด่านทับตะโก - ราชบุรี หรือ รถแท็กซี่

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มพื้นดินเป็นดินเหนียว ภูเขา สภาพภูมิอากาศค่อนข้างแห้งแล้ง เนื่องจากในแต่ละปีมีปริมาณฝนตกค่อนข้างน้อย ทางตอนกลางของหมู่บ้านมีลำคลองสองสายตัดกัน คือ คลองช้อย และคลอง สปก. ลำคลองทั้งสองสายนี้เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ประโยชน์ได้มากในด้านเกษตร

3.2 ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านตลาดควาย เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งด้านตะวันออกของตำบลจอมบึง ประชากรในหมู่บ้านเป็นชนที่สืบเชื้อสายมาจากลาวโอง อพยพมาจากบ้านเขาย้อยเพชรบุรี สมัยก่อนการละเส้นพื้นเมืองของบ้านตลาดควาย คือ ราโอง จะนิยมเล่นกันมาก

3.3 ชีวิตความเป็นอยู่ ชาวบ้านตลาดควายส่วนใหญ่มีลักษณะสังคมความเป็นอยู่

และการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม คือ มีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน การพักผ่อนหย่อนใจในยามว่าง คือ การร้องรำทำเพลง ชาวบ้านตลาดควายส่วนหนึ่งยังมีการกินหมาก สูบยา ต้มสุรา และเล่นการพนันด้วย ส่วนการเลี้ยงดูเด็กนั้นผู้ใหญ่เฝ้าเอาใจใส่

ดูอย่างใกล้ชิด เด็ก ๆ ก็มีบทเพลงสำหรับร้องเล่นและเพื่อประกอบการละเล่น รวมทั้งมีการเล่นทายปริศนากันอีกด้วย

3.4 ศิลปะ ดนตรี ประเพณี และพิธีกรรมในหมู่บ้าน

ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญสำหรับชาวบ้านตลาดควาย ที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ ที่นอกเหนือจากพิธีทางศาสนาและวันสำคัญที่จัดกันทั่วไปแล้ว ดังนี้

ประเพณีตรุษสงกรานต์ ในวันนี้ชาวบ้านจะแต่งตัวเพื่อไปวัดทำบุญในตอนเช้า ตอนสายมีการสงฆ์พราหมณ์รูป พระสงฆ์ และคนเฒ่าคนแก่ จากนั้นก็จะมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น การเล่นตะกร้อ เล่นลูกช่วง งูกินหาง เข้าผี เป็นต้น

การเสนเรือน คือ การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และผีบ้านผีเรือน เพื่อไม่ให้อดอยากและทำให้ทุกคนในบ้านเรือนมีความสุข เกิดศิริมงคลแก่บ้านเรือน พิธีเสนเรือนมีความสำคัญกับชาวช่องที่อยู่ในหมู่บ้านตลาดควาย เพราะถือเป็นการสืบสกุลทีเดียว ผู้ที่หาพิธีเสนเรือนจะต้องเป็นลูกผู้ชาย ถ้ามีลูกชายหลายคนทุกคนต้องมาร่วมหาพิธีที่บ้านพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่ตายไปแล้วลูกชายคนเล็กจะต้องหาพิธีเสนเรือนสืบต่อจากพ่อแม่ ในการจัดเสนเรือนจะจัดทุกปี หรือจัด 2 - 3 ปีครั้ง ก็ได้แล้วแต่ฐานะทางเศรษฐกิจ ถ้าบ้านไหนจัดญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ก็จะมาช่วยพิธีด้วย

การเวตง คือ การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ โดยจัดอาหารใส่สารบเพื่อเป็นการเซ่นไหว้ อาหารที่จัดเป็นอาหารที่รับประทานในบ้านทุกวันนี้เอง ในการจัดสารบไปเซ่นจักษุทุกสัปดาห์ โดยวันแรกตั้งแต่วันที่พ่อแม่เสียชีวิตเป็นวันที่ 1 ต่อจากนั้นก็เปลี่ยนอาหารทุกสัปดาห์ เรื่อย ๆ ไป

การเกิด เมื่อเด็กคลอดใหม่ ๆ จะมีการรับขวัญเด็กเกิดใหม่โดยให้เด็กนอนในกระดัง เพื่อเด็กจะได้โตเร็ว ๆ จากนั้นจะมีผู้เฒ่ากระดังที่มีเด็กนอนร่อน 3 ครั้ง พร้อมกับพูดว่า "3 วันลูกผี 4 วันลูกคน" เด็กต้องนอนในกระดังครบ 3 วัน จึงให้นอนในเบาะธรรมดา (ปัจจุบันจะทำการรับขวัญ เด็กหลังจากที่แม่และเด็กออกจากโรงพยาบาล)

การแบ่งขวัญ เป็นพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่ถือว่าเป็นเสนียดจัญไร และเรียกขวัญของคน ๆ นั้น ให้กลับมา พิธีแบ่งขวัญนี้มักจะทำเฉพาะเด็กหรือผู้ใหญ่ที่ตกใจเสียขวัญ หกล้มเจ็บป่วย จะทำกันในเวลาเย็น โดยมีหมอ (ผู้ที่มีความรู้ทางไสยศาสตร์) เป็นผู้ทำพิธีให้ สิ่งที่ใช้ในการแบ่งขวัญจะแตกต่างกันระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก คือ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ใช้ไก่ต้มสุก 1 ตัว เป็นเครื่องเซ่น เด็กใช้เพียงไข่ต้มสุก 1 ฟอง เป็นเครื่องเซ่น

การแต่งงาน ทั้งบ่าวสาวจะต้องแต่งตัวแบบลาวโซ่ง คือ ทั้งคู่ต้องสวมเสื้อฮี ฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องจัดขันหมากเอก ขันได้แก่ ชิง ฆ่า ตะไคร้ ปลาแห้ง ฯลฯ ใส่หีบ และมีหมากพลูจัดซ้อน ๆ กัน ห่อด้วยใบตองใส่ในกะหลบเป้ (ลักษณะคล้ายกระบุงแหลม ๆ มีฝาครอบ) จำนวน 3 ขัน สารหีบหมากอื่นจะมีโถ่งเล็ก ๆ ภายในโถ่งจะเป็นขนมต่าง ๆ มากมาย ทั้งหมดจะจัดใส่หีบ มีคนหอบไปบ้านเจ้าสาว โดยมีล้าม (แม่สื่อ) เดินหน้าหน้าขบวน ล้ามจะต้องมีถุงย่ามที่บรรจุดาบสำหรับไว้ข่มผีเรื้อน เจ้าบ่าวจะมีเพื่อน 3 คน ทุกคนแต่งตัวเหมือนกันคือสวมเสื้อฮี เมื่อถึงบ้านเจ้าสาวจะมีคนเฒ่าคนแก่ออกมาต้อนรับให้ขึ้นบนบ้านซึ่งมีเจ้าสาวรออยู่เพื่อทำพิธีไหว้เสา (การไหว้ผีบรรพบุรุษ) เมื่อไหว้เสาเสร็จแล้ว ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวไหว้พ่อแม่ ตลอดจนญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย

สินสอดที่ใช้ในการแต่งงาน จะเรียกตามแม่โค คือ แม่ของฝ่ายหญิง เคยแต่งเท่าไร ลูกสาวก็ต้องแต่งเท่านั้น (ปัจจุบันการแต่งงานทำแบบสมัยใหม่ แต่ขั้นตอนการไหว้เขายังมีอยู่)

การตาย เมื่อมีคนตาย จะเก็บศพไว้ที่บ้าน 2 - 3 คืน แล้วแต่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เมื่อไว้ที่บ้านครบตามกำหนดก็จะนำศพไปเผาที่ป่าช้า (ปัจจุบันเผาที่วัด) ขณะที่นำศพไปขึ้นเมรุเผาจะมีหมอ (ผู้ที่มีความรู้ทางไสยศาสตร์) หรือที่เรียกว่า "เขย" เดินหน้าหน้า การแต่งกาย คนที่เป็นลูกหลานของคนตายจะต้องแต่งกายแบบไว้ทุกข์ คือ สวมเสื้อสีกลับเอาด้านในออกข้างนอก สำหรับเขย จะมีผ้าคาดเอวโดยมอให้วิญญาณของผู้ตายเดินทางไปหลวงพระบางซึ่งเป็นถิ่นเดิม โดยมอให้วิญญาณแหวะดั้งหน้า รับประทานอาหารที่โหมบ้าง เมื่อพิธีเผาเสร็จแล้ว เขย ก็จะนำกลองที่ใช้ในวิญญาณของคนตายกลับบ้านลูกชายคนเล็กในครอบครัว (ถ้าครอบครัวไหนไม่มีลูกผู้ชายเลย กลองวิญญาณจะถูกนำไปเก็บไว้ที่ศาลที่ปลูกให้ใหม่ในที่ไร่นาของผู้ตายหรือของลูกหลาน) เมื่อหากส่งไปเก็บไว้บนหนึ่งในห้องที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว จะมีคนกระตุกผ้าขาวที่คาดเอวของเขย ให้รู้สึกตัวเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นยุ้ง ท้าหลังจากที่เก็บข้าวเข้ายุ้งเรียบร้อยแล้ว โดยใช้กล้วย มะพร้าวอ่อน บวงสรวงโดยตั้งร้านเล็ก ๆ แล้วเรียกที่ลานข้าว เรียกแม่โพสพพิธีให้ขึ้นยุ้ง

พิธีอยู่ช่วง คือ การนำพื้นมากองรวมที่ลานบ้าน ตกกลางคืนก็จะจุดไฟจากนั้นพวกสาว ๆ ก็จะนั่งล้อมวงรอบกองไฟเพื่อบั่นด้าย หรือนวดข้าว โดยมีหนุ่ม ๆ มาพูดคุยเพื่อเกี่ยวพาราสี การอยู่ช่วงหรือลงช่วงจะทำทุก ๆ ปีในฤดูทำนา มีการเล่นแคน เล่นสะบ้า ร้องรำทำเพลง สนุกสนานร่วมกัน

ศิลปะประจำหมู่บ้านที่เป็นที่รู้จักของหมู่บ้าน คือ การรำโชน การรำโชนคนหนึ่งจะมีประมาณ 5 - 10 คน เครื่องดนตรีที่ใช้ คือ โชน ขณะที่รำจะมีการร้องเพลงประกอบด้วย การรำโชนในปัจจุบัน คือ การรำวงนั่นเอง

การรื้อถอนจะจัดให้มีขึ้นเนื่องจากโอกาสต่าง ๆ เช่น งานรื่นเริง หรือ ไร่ เพื่อเก็บน นอกจากนั้นคนในหมู่บ้านตลาดควายโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่จะเป็นผู้ที่มีฝีมือในการเย็บปักถักร้อย และการจักสานต่าง ๆ ในปัจจุบันหาดูได้ยากจากคนรุ่นลูกหลาน

3.5 ความเป็นอยู่ของเด็กในหมู่บ้านตลาดควาย

การอบรมเลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของแม่ ถ้ามี ปู่ ย่า ตา ยาย อาศัยอยู่ด้วยในบ้านก็จะทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูหลาน ส่วนใหญ่จะดูแลเกี่ยวกับการ กิน หลับนอน ในตอนกลางวันพ่อแม่ต้องออกไปทำงานในไร่นา หรือออกไปรับจ้าง เฉพาะเด็กที่อายุ 3 ขวบขึ้นไป จะถูกนำไปไว้ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านจนกว่าจะเข้าเกณฑ์บังคับ การเลี้ยงดูเด็กที่บ้านหลังจากกินอิ่มแล้ว จะปล่อยให้เล่นใต้ถุนบ้านซึ่งอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ บางรายที่ยังเล็กมากก็จะให้นอนเล่นในอุ้งที่ผูกไว้ใต้ถุนบ้านเช่นกัน โดยมีคนแก่ที่เป็นย่าหรือยายคอยซบกล่อม บทเพลงที่กล่อมจะกล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยใช้ท่วงทำนองที่ไพเราะสำเนียงลาวเวียง

ความเป็นอยู่ของเด็กโดยทั่ว ๆ ไป ได้แก่

- 1) กิจกรรมประจำวัน ส่วนใหญ่เด็กจะเข้านอนประมาณ 3 ทุ่ม และตื่นนอนในเวลา 6 โมงเช้า เด็กที่อายุ 3 - 5 ปี จะถูกนำส่งไปอยู่ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำหรับพวกที่อายุ 6 - 14 ปี จะไปโรงเรียนประถมศึกษาภายในหมู่บ้าน เด็กอายุ 3 - 5 ปี หลังจากตื่นนอนในตอนเช้า แม่หรือพี่จะคอยดูแลอาบน้ำแต่งตัวให้ รับประทานอาหารเช้าประมาณ 7 โมงครึ่ง แม่หรือพี่จะนำไปส่งที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทุกวันเด็กจะมีเงินค่าขนม 3 - 5 บาท
- 2) การแต่งกายของเด็ก ส่วนใหญ่จะมีชุดเครื่องแบบคนละ 2 ชุด การแต่งกายใช้เครื่องแบบนักเรียนเหมือนชั้นเด็กเล็กของโรงเรียนประถมศึกษา ทุกคนมีรองเท้าสวมโดยเฉพาะรองเท้าพองน้ำ มีเป็นส่วนใหญ่ที่สวมรองเท้าหนังหรือรองเท้าผ้าใบ เมื่อเด็กกลับถึงบ้านจะต้องเปลี่ยนผ้าเป็นชุดอยู่กับบ้านซึ่งเหมือนกับชุดเด็กทั่ว ๆ ไป
- 3) การเล่นของเด็ก มีการละเล่นเหมือนเด็กทั่วไปโดยพลัดเปลี่ยนกันตามฤดูกาล เช่น บางช่วง จะเล่นหมากเก็บ กระโดดเชือกหรือกระโดดตยาง เล่นอิ้ตัก ฯลฯ แต่ที่เล่นกันเป็นประจำ โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงคือ การเล่นขายข้าวแกงและเล่นบทบาทสมมติ นอกจากนั้นก็มีการนำส่วนของพืชมาทำเป็นอุปกรณ์ในการเล่น เช่น ใช้กระบอกไม้ไผ่มาทำเป็นกระบอกใช้ยิงด้วย

กระดาดชุนห่าให้ เป็ยที่เรียกกันว่า กระบอโกพลีะ ทางามหนึ่งสะตีกจากกิ่งไม้ ซีม่าก่าหนกส่วย
ปีนก่าหนกส่วย หนาก่าหนมะลยกอมาเป่าพองสบู่ หรือหนาบไม่ดอกไม่ม่าหั้นเป็นฝัก หรือร่อยมาลัย
ดอกไม้เหล่านี้ เป็นต้น

4) เพลงสำหรับเด็ก เด็กอายุ 3 - 5 ปี ภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะจำเพลง
ได้รับความนิยมนในหมู่ผู้ใหญ่หรือพวกที่มิใช่เป็นวัยรุ่นชอบเพลงอะไร เด็กก็จะจำมาด้วย นอกจากนั้น
เด็กจะจำเพลงจากการโฆษณาสินค้าในโทรทัศน์ และเพลงที่ผู้ดูแลเด็กสอนให้